

Barns delaktighet

En studie om professionellas syn på barns delaktighet inom barnskyddet och barnomsorgen

Sabina Granrot

Avhandling för magisterexamen
Handledare: Marja Lindberg
Fakulteten för pedagogik och
välfärdsstudier
Åbo Akademi
Vasa, 2019

Abstrakt

Författare:	Årtal: 2019
Granrot, Sabina	
Arbetets titel:	
Barns delaktighet – En studie om professionellas syn på barns delaktighet inom barnskyddet och barnomsorgen	
Magisteravhandling i socialpolitik	Sidantal (tot.): 58
Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	
<p>Syftet med avhandlingen är att se på hur personal inom barnomsorgen och barnskyddet ser på barns delaktighet samt hur förutsättningarna ser ut för barn att vara delaktiga. I denna avhandling tittar jag på barns delaktighet och deras möjligheter att vara delaktiga i sin klientprocess inom socialtjänsten och inom dagvården. Avhandlingens forskningsfrågor är: Hur definierar socialarbetare och barnträdgårdslärare delaktighet? Hur ser arbetet kring barns delaktighet ut i praktiken? Från vilken ålder erbjuds barnet att vara delaktig i socialarbetet? Hur ser förutsättningarna ut för barn att vara delaktiga?</p> <p>Den teoretiska grunden i avhandlingen baserar sig på kapabilitetsteorin. I den teoretiska referensramen fördjupar jag mig i centrala begrepp för den här avhandlingen så som välbefinnande, delaktighet, barns delaktighet, barncentrerat socialt arbete samt småbarnspedagogik.</p> <p>Avhandlingen är en kvalitativ forskning där insamlingsmetoden varit intervjuer som analyserats genom en kvalitativ innehållsanalys. Respondenterna är fyra socialarbetare inom barnskyddet och tre barnträdgårdslärare.</p> <p>Professionella ser barns delaktighet som att se, lyssna och låta barnet komma till tals samt att ge dem möjlighet att kunna påverka det som sker i deras omgivning. I praktiken innebär inom barnskyddet att träffa och höra barnet, att skapa kontakt och inge förtroende och trygghet. Det är också mycket upp till den professionella själv hur delaktig barnet bjuds in att vara. Förutsättningarna för att göra barnen</p>	

delaktiga påverkas i hög grad av överbelastningen inom barnskyddet. Det önskas mera tid för att bygga upp klientrelationen med barnen och ett mindre antal klienter åt gången. Det strävas efter att se och höra alla barn som har ett språk och det krävs ett spelöga kring avgörandet om vem som är kapabel till att vara delaktig och vilken typ av delaktighet som är möjlig.

På daghem är det också personalens uppgift att få barnen delaktiga och det kräver att personalen stöder barnen och ger dem de förutsättningar som delaktighet kräver. Barnen behöver samtidigt gränser och ramar för att skapa struktur och rutiner. Inom barnomsorgen påverkas förutsättningarna av att dagsprogrammet ofta är fullspäckat och att barnen får mycket serverat. Idag är daghemsgrupperna även stora och det gör det svårt att få alla barnen involverade och delaktiga. Förutsättningar för delaktighet kräver också att barnträdgårdslärarna ska kunna erbjuda intressanta och utmanande aktiviteter som passar barnens intresse och förmågor.

Sökord

Delaktighet, Barns delaktighet, Barncentrerat socialt arbete, Småbarnspedagogik

Abstract

Author:	Year: 2019
Granrot, Sabina	
Title: Children's involvement - A study on professional views on children's participation in child welfare and childcare	
Master's thesis in social policy	Pages (tot.): 58
Vaasa: Åbo Akademi University. Faculty of Education and Welfare Studies	
<p>The purpose of this thesis is to study how staff in childcare and child welfare looks at children's participation and how the conditions are for children to be involved. I will look at children's participation and their opportunities to take part in their client process in social services and in kindergarten. In order to get an answer to my purpose, I have used these research questions: how do social workers and kindergarten teachers define participation?; how does the work on children's participation work out in practice?; from which age is the children offered to participate in social work? and how is the children's conditions to be involved?</p> <p>The theoretical basis of the thesis is based on the capability theory. The central concepts of my thesis are well-being, participation, children's involvement, child-centered social work and early childhood education and care.</p> <p>The thesis is made as a qualitative research where the collection method has been interviews that have been analyzed through a qualitative content analysis. The respondents are four social workers within child welfare and three kindergarten teachers.</p> <p>Professionals sees children's involvement as seeing, listening and letting the child speak and giving them the opportunity to influence what is happening in their environment. In practice, in child welfare, it means to meet and hear the child, to establish contact and to give confidence and security. It is also very much up to the</p>	

professionals themselves how the participant child is invited to be. The prerequisites for making the children involved are largely influenced by the congestion within child welfare. More time is needed to build client relations with the children and also a smaller amount of clients at a time. The socialworkers strives to see and hear all children who have a language and it also requires a game eye to make a decision about who is capable of being involved and what type of participation is possible.

In kindergartens the staf is responsible to create an inviroment that makes it possible for children to participate, that requires their suport and that they provide conditions for participation. At the same time, the children need limits and frameworks for creating structure and routines. Within child care, the conditions are influenced by the fact that the day program is often full and that the children are served a lot. Today, daycare groups are also large and this makes it difficult to get all the children involved. Prerequisites for participation require that the kindergarten teachers are able to offer interesting and challenging activities that fit children's interests and abilities.

Keywords: Participation, Children's involvement, Child-centered social work and Early childhood education and care.

Innehåll

1	Inledning.....	2
2	Tidigare forskning.....	6
3	Teoretisk referensram.....	8
3.1	Välbefinnande.....	8
3.2	Delaktighet.....	9
3.2.1	Barns delaktighet.....	12
3.2.2	Delaktighetsmodeller.....	15
3.2.3	Lagstiftning.....	17
3.2.4	Förutsättningar och hinder.....	19
3.3	Att arbeta med barn.....	21
3.3.1	Socialt arbete bland barn.....	21
3.3.2	Barns delaktighet inom barnskyddet.....	24
3.3.3	Småbarnspedagogik.....	27
3.3.4	Barns delaktighet inom småbarnspedagogiken.....	28
4	Metod.....	32
4.1	Tillvägagångssätt.....	32
4.2	Datainsamlingsmetod.....	33
4.3	Analysmetod.....	35
4.4	Validitet och reliabilitet.....	36
4.5	Etiska aspekter.....	36
5	Resultat.....	38
5.1	Delaktighet - definition.....	38
5.2	Delaktighet i praktiken.....	39
5.3	Vem får vara delaktig.....	41
5.4	Förutsättningar.....	41
6	Diskussion.....	44
	Bilaga 1.....	2

1 Inledning

Delaktighet har på den senaste tiden blivit en aktuell samhällelig fråga. Under de senaste 20 åren har sökningar på nätet gällande barn och ungdomars deltagande ökat. Uppenbart är att detta beror på FN:s konvention om barnets rättigheter samt utvecklingen av sociala teorier som ser barn som sociala aktörer och inte socialiseringsobjekt. Att känna sig delaktig är dessutom ett av de grundläggande mänskliga behoven och förutom det, ingår det också i de rättigheter som Förenta Nationerna (FN) har bestämt att alla barn ska ha. En av rättigheterna är att uttrycka sig fritt i frågor gällande barnet själv med hänsyn till barnets mognadsnivå och ålder då barnens åsikter beaktas. (Lapsiasia; Percy-Smith & Thomas, 2010, s. 24-25; Wahlström, 1998, s. 32.)

Pajulammi (2014, s. 138-139, 142) skriver att i Finland har debatten om barns deltagande i stor utsträckning förts inom ramen för barnpolitik och som en del av den socialvetenskapliga debatten. Barns delaktighet är i Finland starkt förknippat som ett rättsligt fenomen där barns rätt att delta ofta är förstådd som en regelbaserad rättsregel. Att delaktigheten ses som ett rättsligt fenomen ger vidare en tydlig policy om huruvida ett barn ska höras eller inte. Rätten att delta förstås oftast på ett för smalt plan då, eftersom det i huvudsak relateras till det juridiska hörandet av barnet i rättsliga och administrativa förfaranden. Staten har åtagit sig att säkra barns delaktighet genom att Finland bundit sig till att följa FN:s barnkonvention samt genom att justera grundlagen så att barn har rätt vara delaktiga i det som berör dem själva. § 6 i Finlands grundlag (Grundlagen 731/1999) lyfter till exempel fram att barn skall behandlas jämlikt som individer och de skall få vara med och påverka i förhållande till deras utvecklingsnivå i de ärenden som rör dem själva (Hotari, m.fl., 2009, s. 150.)

Enligt Närhi, Kokkonen och Matthies (2014, s. 227-228) har det i Finland och internationellt på senaste tiden diskuterats om klientens aktiva roll inom social- och hälsovårdsservicen. Klienten önskas vara en aktiv utövare genom att delta och påverka genom sina val, innehållet och produktionen av tjänster. Klientens aktiva roll har vidare lett till diskussioner om ett delaktigt samhälle. Därmed har delaktighet

kommit att bli en viktig aspekt i samhällets målsättningar, som syftar till att hitta lösningar på olika samhällsutmaningar och sociala problem. Därför har också delaktighet inom social- och hälsovårdstjänsterna blivit en stor målsättning.

Inom det sociala arbetet finns det en problematik kring att göra klienterna delaktiga i sin process. Socialarbetarnas arbete styrs uppifrån av lagstiftning, organisationens regler och mål, samtidigt som de förväntas uppfylla klientens individuella behov. Därmed handlar det för denna yrkesgrupp om att i sin kundbetjäning tillämpa finkänslighet. Finkänsligheten handlar om att socialarbetaren måste ändra de välfärdspolitiska målen så att de går att använda i praktiken och bestämma hur de befintliga resurserna ska fördelas och användas för att nå målen som kommer uppifrån, där resurserna dessutom ofta är svaga. Finkänsligheten som krävs inom arbetet gör arbetet krävande och ansvarsfullt, då det innehåller ett löfte om att agera klokt och rättvist i den motsättning som finns inom arbetet. Därtill är socialarbetare överbelastade med många klienter som gör det svårt att hinna med att arbeta enligt principen att möjliggöra för klienten att aktivt vara delaktig i sin process. (Närhi m.fl., 2014, s. 228.)

Även inom småbarnspedagogiken är delaktighet aktuellt. I den nya Grunderna för planen för småbarnspedagogiken som trädde i kraft 1.8.2017 lyfts det fram att alla barn ska ha rätt att vara en aktiv medlem i sin grupp och att varje barn bör ha möjlighet att påverka saker i det egna livet. (Utbildningsstyrelsen, 2018.)

Delaktighet inom småbarnspedagogiken medför även här en del problem. Som den professionella är det viktigt att se barnet som en social aktör med egna åsikter, lyssna på barnet och använda sin makt gentemot barnet på rätt sätt. Det innebär att inte utgå från ett vuxenperspektiv utan att se mera på situationen utifrån barnets egna ögon. Så länge den professionella eller vuxna överlag inte kan eller är villiga att utmana sina egna värderingar om barns åsikter är det svårt att uppnå full delaktighet. Mycket handlar om vilket perspektiv den professionella har, om det är barnperspektivet eller barns perspektiv. Kort beskrivet handlar detta om hur den vuxne uppfattar barnets situation, utifrån den egna uppfattningen eller barnets eget perspektiv. (Zorec, 2015; Pramling Samuelsson, Sommer & Hundeide, 2011, s. 42; Arnér & Tellgren, 2006, s. 33, 40.) Utifrån vilket perspektiv professionella ser på barns delaktighet är en viktig

del i det dagliga arbetet eftersom det ger riktlinjer för till vilken nivå den professionella är beredd att bjuda in barnet att vara delaktig och från vems synvinkel delaktigheten faktiskt betraktas. Det betyder att dessa två begrepp inte enbart går att tillämpa inom småbarnspedagogiken utan de går även att tillämpa inom det sociala arbetet. Delaktighet handlar i det stora hela om medverkan, tillhörighet och inflytande i samhället (Oranen, 2008, s. 9). Delaktighet beskrivs bredare i kapitel 3.2.

Fokus i den här magisteravhandlingen kommer att vara på barns delaktighet och deras möjligheter att vara delaktiga i sina klientprocesser inom socialtjänsten och inom dagvården. Syftet är att se på hur personal inom barnomsorgen och barnskyddet ser på barns delaktighet samt hur förutsättningarna ser ut för barn att vara delaktiga. Frågeställningarna jag använt mig av är:

- Hur definierar socialarbetare och barnträdgårdslärare delaktighet?
- Hur ser arbetet kring barns delaktighet ut i praktiken?
- Från vilken ålder erbjuds barnet att vara delaktig i socialarbetet?¹
- Hur ser förutsättningarna ut för barn att vara delaktiga?

Avhandlingen är gjord som en kvalitativ forskning där insamlingsmetoden varit intervjuer vars data analyserats genom en kvalitativ innehållsanalys. De som intervjuats är fyra stycken socialarbetare inom barnskyddet och tre barnträdgårdslärare. Fem av intervjuerna genomfördes individuellt och en var en parintervju, med intervjuerna ville jag ha reda på intervjupersonernas upplevelser, erfarenheter och tankar om ämnet.

I den här magisteravhandlingen är utgångspunkten i kapabilitetsteorin och de centrala begreppen är välbefinnande, delaktighet, barns delaktighet, barncentrerat socialt arbete samt småbarnspedagogik. Huvudbegreppet är delaktighet och framför allt barns delaktighet men eftersom jag är intresserad av barns delaktighet inom

---

¹ Den tredje frågan som handlar om från vilken ålder barnet erbjuds att vara delaktig riktade sig till socialarbetare och ställdes alltså inte till barnträdgårdslärare.

barnskyddet och barnomsorgen kommer jag också att beröra det sociala arbetet och småbarnspedagogik. Delaktighet är socialvetenskapligt och aktuellt för socialpolitiken då det går att förknippa delaktighet med välbefinnandet. Välbefinnandet är ett brett begrepp men handlar i det stora hela om en form av livstillfredsställelse att skapa ett meningsfullt liv (Nygård, 2013, s. 59–60), medan delaktighet i sin tur bland annat betyder aktiv medverkan i den meningen att människan tar del av samt medverkar i någonting och känner känslan av medinflytande (Bulow, m.fl., 2012, s. 31–32). Innan jag går vidare in på teorin kommer jag i nästa kapitel ta upp vad tidigare forskning har att säga om barns delaktighet.

2 Tidigare forskning

I detta kapitel kommer tidigare forskning redovisas kring barns delaktighet. Nedanstående artiklar är utvalda eftersom de berör barns delaktighet och inkludering samt vikten av att se barnet som en aktiv aktör i samhället genom att få sin röst och åsikter hörda.

Jans (2004, s. 27–44) som har studerat barnets roll i samhället och menar att barnets roll har förändrats med tiden. Barn är inte bara individer som de vuxna ska ta hand om utan de är aktiva medlemmar i samhället. Han menar att barns delaktighet främst visar sig i deras förmåga att leka och spela vilket tillför nytta för omgivningen. Barn kan dock inte räknas som likvärdiga medlemmar i samhället som de vuxna eftersom barn saknar rösträtt och andra skyldigheter som vuxna har. Barn ska ändå ha och få ha en roll i samhället inom familjen och utanför den. Enligt Jans baserar sig barns aktiva aktörskap inom samhället främst på en läroprocess som ständigt utvecklas och att vuxna och barn är självständiga aktörer. Studien visar dock på att det krävs vidare forskning i ämnet för att fullständigare förstå vad barnets roll i samhället är.

Robson med kollegor (2012, s. 1–3) har gjort observationer på ett English Children's center med barn i åldern tre till fyra år för att en inblick i hur barnets kreativa tänkande och intresse för aktiviteter de själv bestämt ser ut. Observationerna gjordes enligt mallen Analysing Children's Creative Thinking (ACCT) och gav insikt i att aktiviteter som till exempel att plantera växter hade lika stort värde för det kreativa tänkandet som mera vanliga kreativa former så som att måla, spela och sjunga. Ur observationerna framkom det också att alla utomhusaktiviteter väckte stort intresse och att barnen var mera konsekventa i deltagandet i de aktiviteter som de själva hade fått välja jämfört med det som personalen hade planerat.

Kishida och Kemps (2010, s. 21–39) forskning pekar på att känslan av delaktighet är en av hörnstenarna i barnets lärande. Individual Child Engagemang Record (ICER) är ett instrument som mäter funktionsnedsatta barns delaktighet på daghem och i skolan. Professionella får en bättre bild av vilken grad barnets delaktighet når i olika aktiviteter när barnet bedöms kontinuerligt. Målet i den här studien är att testa om det går att lära personalen att använda instrumentet tillförlitligt. Fem personer ingick i studien och tränades under två tillfällen och resultatet visar att de efter träning kunde

använda instrumentet tillförlitligt. Vidare diskuterar Kishida och Kemp att användningen av ICER-instrumentet kan underlätta barnets och personalens vardag genom att mera konkret bidra till att kunna se vad som fungerar i verksamheten. Att veta vad som fungerar och inte fungerar i verksamheten kan vidare hjälpa till att förbättra individens omvårdnad.

Det är utmanande att undersöka delaktighet. Tidigare studier har mätt deltagande på skalor och har lett till förståelse för vad som krävs för att uppfylla deltagande och vilka stöd som deltagandet förutsätter. När delaktighet mäts i skalor går det inte att utläsa någonting om individens närvaro och engagemang i resultatet. För att kunna komma åt hur individen känner delaktighet behöver det utvecklas nya evidensbaserade sätt att mäta närvaro och engagemang. (Imms & Grandlund, 2014, s. 291-292.)

Eftersom delaktighet har kommit att bli en viktig aspekt i samhällets målsättningar anser jag att det är bra att se över hur de professionella ser på barns delaktighet. Samhället utvecklas ständigt och medvetenheten om delaktighet och dess betydelse ökar, jag vill se var de professionella står i relation till utvecklingen samt hur dagens syn på barns delaktighet egentligen ser ut.

3 Teoretisk referensram

I min teoretiska referensram kommer jag att fördjupa mig i de centrala begreppen för denna magisteravhandling som är välbefinnande, delaktighet, barns delaktighet, socialt arbete, barncentrerat socialt arbete samt småbarnspedagogik. De centrala begreppen har jag valt utifrån min frågeställning där jag vill ha svar på *hur professionella inom barnskyddet och barnomsorgen ser på barns delaktighet*. I avhandlingen kommer den teoretiska grunden basera sig på kapabilitetsteorin. Enligt Nygård (2013, s. 127) är kapabilitetsteorin en modern teori om det mänskliga välbefinnandet. Amartya Sen som anses vara grundaren till denna teori menar med kapabilitet inte enbart vad människor kan göra utan också hur stor frihet de har i att välja vilket liv de vill leva och leva det livet som de värdesätter. Delaktighet är en del av det mänskliga välbefinnandet och på vilket sätt kommer jag närmare att presentera i nästa kapitel.

3.1 Välbefinnande

Nygård (2013, s. 59-60) beskriver välbefinnande som synonymt med välfärd, livskvalitet, livstillfredsställelse eller lycka. Vidare skriver han att forskare tycks använda välbefinnande som ett paraplybegrepp som berör delkomponenter såsom hälsa, ekonomiska och materiella resurser, funktionsförmåga, personlig autonomi, utbildning, social delaktighet, sociala nätverk samt meningsfullt levnadssätt. Därför kunde välbefinnande definieras som en form av livstillfredsställelse som påverkas dels av människans behov, resurser samt kapacitet att kunna skapa ett meningsfullt liv. Kapabilitetsteorin (eng. Capability Approach) är en modell för utvärdering och bedömning av bland annat socialt sammanhang och individuellt välbefinnande. Den kan användas inom en mängd olika områden, allt från politik till socialt arbete. Den kan också användas till att utvärdera flera olika aspekter av människors välfärd. Det är alltså inte en teori som förklarar fenomenen utan det är ett verktyg för att utvärdera dessa fenomen. Som det nämndes i inledningen av detta kapitel skapades denna teori av filosofen Amartya Sen och den har även på senare tid utvecklats av Martha Nussbaum. (Robeyns, 2005, s. 94.)

Inom kapabilitetsteorin finns det två grundläggande begrepp, funktion (functionings) och kapabilitet (capability). Funktion relaterar till varor och inkomst samt vad en

person har möjlighet att göra eller vara i ett givet sammanhang. Det går också att skilja mellan funktion som det en person värderar att göra eller vara samt att uppnå en funktion som syftar på de specifika sakerna en person har eller är och uppskattar vid en viss tidpunkt. Kapabilitet innebär olika kombinationer av funktioner som en person kan uppnå. Det handlar alltså om förmågan att göra eller vara något. (Babic, Graf & Castro, 2010.)

Två andra begrepp som också är viktiga inom kapabilitetsteorin är verktyg och mål som ska öka välfärden och utveckling där målen i sig har en central betydelse medan verktygen bidrar till att nå målen. Ibland kan dock dessa två begrepp överlappa varandra då målen även kan vara verktyg för att nå andra mål. (Robeyns, 2005, s. 95.)

Kärnan i kapabilitetsteorin är att man ser vad människor kan vara eller göra med sin kapabilitet. Amartya Sen hävdar att våra utvärderingar och strategier bör fokusera på vad människor kan göra och vara, på kvaliteten på deras liv, och på att undanröja hinder i deras liv så att de har större frihet att leva det liv som, efter diskussion, de har anledning att värdera. Därför borde målen för välbefinnande, rättvisa och utveckling, utifrån kapabilitetsteorin, analyseras i termer av människors förmåga att fungera i ett givet sammanhang med deras faktiska möjligheter att genomföra åtgärder och aktiviteter som de själva vill delta i och vara den de vill vara. (Robeyns, 2005, s. 94-95.)

Jag kommer att använda denna teori som ett verktyg för att påvisa hur delaktighet och välbefinnande hör ihop med varandra samt påvisa vikten och betydelsen av känslan av delaktighet. Enligt Sen (2005, s. 153) tillåter frågan om kapabilitet till exempel att särskilja på lämpligheten mellan om en person faktiskt har möjlighet att göra de saker som hon skulle vilja göra och om hon har de medel, instrument eller tillstånd att utöva vad hon skulle vilja göra medan den verkliga förmågan att göra detta kan bero på många omständigheter.

3.2 Delaktighet

I detta kapitel kommer deltagande och delaktighet att definieras och beröras, först på ett allmänt plan och sedan mera om hur deltagande och delaktighet ser ut som klient

och bland barn. Deltagande består av att ha rätten till information om frågor och möjligheter att kunna påverka dem genom att uttrycka sin åsikt gällande dem själva. Att sedan vara närvarande leder deltagandet vidare till en aktivitet som konkret blir delaktighet. (Institutet för hälsa och välfärd, 2016; Oranen, 2008, s. 9.)

Enligt Närhi, m.fl. (2014, s. 232–233) finns det tre olika typer av delaktighet där graden och innebörden av delaktigheten skiljer sig från varandra men ändå associerar med varandra. Den första är delaktighet i form av integrering mellan individen och samhället (*osallisuus*). Den andra formen är delaktighet (*osallistaminen*) med innebörden deltagande i samhällliga skyldigheter och rättigheter. Den tredje är också delaktighet (*osallistuminen*) men med betydelsen som en passiv deltagare, där initiativet till delaktigheten inte kommer från individen själv utan är i stället inbjuden eller skyldig på något sätt att delta i till exempel sociala projekt eller andra åtgärder. Pajulammi (2014, s. 141) använder två av de ovan nämnda finska benämningarna och definierar dem lite annorlunda, *osallisuus* definieras som rätten att få information om saker som rör en själv samt få uttrycka sin åsikt kring det medan *osallistuminen* har betydelsen att konkret få delta.

Isola m.fl. (2017, s. 23, 25, 29) delar in delaktighet enligt följande. Den första delaktigheten handlar om deltagande i sitt eget liv. Deltagande i sitt liv höjs av en rimlig mängd inkomst, av tjänster som matchar behovet samt utbudet av aktiviteter som erbjuds där interaktion sker med andra människor. Samtidigt är det viktigt att värna om individens autonomi, stärka förutsägbarheten för livet och öka kontrollen över livsförmågan och förståelsen för arbetsmiljön. Den andra formen av delaktighet är delaktighet i forma av engagemang i att påverka tjänster, livsmiljön och samhället. Vidare kräver också deltagande lösningar på materiella och immateriella behov, till exempel korrigerig av tillit och säkerhet. För att människan skall kunna vara delaktig i sitt eget liv måste människorna egna behov och tillgång till resurser som behövs för att kunna vara delaktig. Dessutom associeras deltagande med olika påverkningsprocesser där det förhandlas om fördelningen av resurser, värdeskapande eller relevans. Den tredje och sista delaktigheten är lokalt engagemang, som innebär att ansluta sig till olika välfärdskällor och interaktion som bidrar till att öka relevans i livet och värdighet samt som kan påverka resursfördelning.

Enligt Bulow, Persson, Thunqvist och Sandén (2012, s. 31-32) kan begreppet delaktighet tillämpas på flera olika sätt samt inom olika sammanhang. Enligt Nationalencyklopedin betyder delaktighet aktiv medverkan, vilket innebär att en människa tar del och medverkar i något samtidigt som människan upplever en känsla av att ha medinflytande över något och att vara till nytta (Nationalencyklopedin, Delaktighet.) Delaktighet associeras även vid vissa tillfällen med medbestämmande. Då begränsas delaktigheten till att själv ha inflytande på de beslut som gäller det egna livet eller det egna arbetet. Delaktighet kan även ses som att en människa på eget initiativ påbörjar en aktiv medverkan men för att faktiskt uppnå delaktighet behövs också ett möte med en annan människa samt kommunikation med den här andra människan. (Bulow, Persson Thunqvist & Sandén, 2012, s. 31-32.)

När det kommer till att vara delaktig som klient lyfter Leemann och Hämäläinen (2016, s. 587) fram att det finns två sätt att dela upp delaktigheten. En klient kan vara delaktig på så sätt att den är involverad i planeringen av hur tjänsterna organiseras (klientintresse). Medan en klient också kan vara delaktig som en del av social integration som implementerar, försäkrar och ökar klientlojaliteten samt medverkan i tjänstesystemet och klientarbetet. Genom denna form av delaktighet är klienten aktivt involverad i utformningen, organisationen, produktionen, i utvecklandet eller utvärderandet av tjänsten.

Nivala & Ryyänänen (2013, s. 25–26) delar in delaktigheten i tre olika plan och dessa tre måste uppfyllas för att kunna vara delaktig. Dessa är att vara en del av en grupp (att tillhöra), att ta del av en grupp (att delta) och att känna sig vara en del av gruppen (känna sig delaktig). Nivala & Ryyänänen (2013, s. 25) menar vidare att delaktighet kan se olika ut i olika grupper, beroende på individerna i gruppen. Delaktighet kan nämligen kännas på olika sätt beroende på hur den individuella tillvaron ser ut. Detta håller även Molin (2004, s. 70) med om. Vidare säger Molin (2004, s. 67-70, 72) att för att kunna känna delaktighet måste det finnas en aktivitet individen tänker engagera sig i. Att individen känner sig delaktig i aktiviteten bygger på att individen tar sig an aktiviteten, blir accepterad och har motivation för aktiviteten. Det ska även vara individen själv som väljer att engagera sig i aktiviteten. Självbestämmanderätten ger möjligheten att avstå från att delta.

Delaktighet kan även se ut olika i olika grupper beroende på vad det finns för individer i gruppen. Som nämnt känner alla individer delaktigheten på olika sätt och delaktighet kan även kännas på flera olika nivåer samtidigt. (Molin 2004, s. 70; Nivala & Ryyänen 2013, s. 25.) Inom delaktighet går det också att prata om interna och externa förutsättningar. Interna förutsättningar syftar på individen och de egna förväntningarna och färdigheter samt vad individen själv vill vara delaktig i. De externa förutsättningarna syftar på omgivningen och vad den har att erbjuda, tidpunkt och tillfälle. (Bülow, Persson Thunqvist & Sandén, 2012, s. 32; Molin 2004, s. 78.)

För att uppnå maximal delaktighet behövs det ett samspel mellan omgivningen och individen. Samspelet består av acceptans och ömsesidighet. Delaktighetens intensitet kan vidare även påverkas av subjektiva och objektiva faktorer. Ett minimalt deltagande innebär att det enbart finns en av delaktighetens alla former som uppfylls medan ett maximalt deltagande innebär att alla ovan nämnda faktorer uppnås i aktiviteten. (Molin, 2004, s. 79.)

I allmänhet betyder alltså delaktighet medverkan, tillhörighet och inflytande i samhället. Att bygga upp delaktighet innebär en ömsesidig aktivitet där samhället tar hänsyn till människorna och aktivt involverar dem. Delaktighet beskrivs många gånger i form av trapp- eller stegmodeller. (Oranen, 2008, s. 9). Ett exempel på det är Shiers delaktighetsmodell gällande barns delaktighet som jag bland annat kommer att ta upp i kapitlet 3.2.2.

3.2.1 Barns delaktighet

År 1991 trädde Förenta Nationernas barnkonvention i kraft. I den uppmärksammas barnens rättigheter och den finns till för att barn skall ses som egna individer med egna rättigheter och inte vara styrda och bundna till vuxna när det gäller frågor kring dem själva. Barn har rätt till att vara delaktiga oavsett hur vuxna ser på saken. Genom FN:s barnkonvention förbinder sig de offentliga myndigheterna till att garantera att barn får vara delaktiga och ha möjlighet att uttrycka sin åsikt i alla frågor som rör dem själva. Detta sker i enlighet med barnets ålder och utvecklingsnivå som även framkommer i en av barnkonventionens artiklar. Av barnkonventionens 54 artiklar är det artikel 12 som berör barns delaktighet. Enligt den har varje barn om de är kapabla att skapa sina egna åsikter med barnets ålder och barnets mognadsnivå i beaktande, rätt att uttrycka sin mening och höras i de frågor

som berör dem själva. Artiklarna 5, 6, 9 och 13-17 är också relevanta för barns delaktighet. Dessa definierar föräldrarnas och samhällets ansvar, barnets rätt till liv, barnets rätt att bli uppfostrad av sina föräldrar och rätten att träffa sina föräldrar, också barnets rätt till åsikts- och yttrandefrihet samt tanke- och religionsfrihet. Vidare handlar dessa artiklar även om barnets rätt till ett privatliv och barnets rätt till att erhålla lämplig information. (Pajulammi, 2014, s. 137–138; Hotari, Oranen & Pösö, 200, s. 149; Lapsiasia.)

Barn och delaktighet är ofta en svår situation då vuxna på ett eller annat sätt har en maktposition över barn. Därmed påverkas barnets delaktighet av hur den vuxna bemöter barnet, om barnet ses som ett subjekt och av hur maktpositionen ses i förhållande till barnet. (Johannesen & Sandvik, 2009, s. 40.)

Percy-Smith och Thomas (2010, s. 34-35) nämner att trots att det finns en omfattande användning av begreppet barns delaktighet finns det fortfarande en brist i klarheten i vad som egentligen menas med delaktighet i samband med barns rättigheter. Detta i och med att termen ”deltagande” (participation) används åtminstone på engelska för att beskriva former av socialt engagemang. FN:s barnkonvention är mycket mera specifik vad gällande deltagande. Enligt barnkonventionen innefattar delaktighet rätten att uttrycka sina åsikter och höras i de frågor som rör dem själva och inte enbart deltagande i form av att barnet deltar i till exempel en konversation, aktiviteter eller tillhör en familj som engelskans ”participation” mera beskriver.

Som framkommer i inledningen av detta kapitel skiljer man på deltagande och delaktighet i det svenska språket. Det framkom också här ovan att engelskan använder participation i meningen deltagande, medan finskan delar in delaktighet i tre olika betydelser, osallisuus, osallistuminen och osallistaminen. Detta innebär alltså att definitionen av delaktighet varierar beroende på språket. (Närhi, m.fl., 2014, s. 232-233; Percy-Smith & Thomas, 2010, s. 34-35; Oranen, 2008, s. 9.)

Percy-Smith & Thomas (2010, s. 36) menar vidare att det även är nödvändigt att se på artikel fem i FN:s barnkonvention som berör barnets status i förhållande till de vuxna som har ansvaret för dem. Artikel fem betonar att alla riktlinjer och vägledning som föräldrarna eller andra vårdgivare tillhandahåller måste vara i enlighet med barnets utvecklingsförmåga och stödja barnets utövande av sina

rättigheter. Detta innebär att det är barnet som utövar sina egna rättigheter men betonar samtidigt att stödet av vuxna som behövs måste ta hänsyn till barnets enskilda kapacitet.

I arbetet med barn finns det två perspektiv angående hur man ser på hur barn upplever och påverkar sin egen omvärld som bör sättas bakom örat, barns perspektiv och barnperspektiv. Barns perspektiv innebär ett inifrån-ut-perspektiv där barnets egna erfarenheter, uppfattningar, åsikter, föreställningar och tankar ligger som grund för hur barnet uppfattar sin omvärld. Det är alltså barnet själv som är jaget i sin egen omvärld och den vuxna försöker skapa sig en förståelse genom barnperspektivet genom att tolka barnets egna uttalanden och handlingar. (Pramling Samuelsson, Sommer, & Hundeide, 2011, s. 6; Johansson & Pramling Samuelsson, 2003, s. 3.) Detta innebär enligt Karlsson (2014, s. 31) att barnet ses som ”human beings” som betyder att barnet fungerar som källan till kunskapen som berör dem själva. Inte ”human becomings” som innebär att barnet befinner sig i en utvecklingsprocess för att bli kloka och värdiga personer först i vuxen ålder och först då vara tillräckligt kompetenta att kunna vara delaktiga i beslut gällande dem själva. Barnperspektivet däremot ses ur ett utifrån-in-perspektiv eftersom det utgår från den vuxnes förståelse av hur barnet uppfattar olika situationer, erfarenheter och vilka handlingssätt barnet har. Detta innebär att det är den vuxna som försöker återskapa barns perspektiv på ett så realistiskt sätt som möjligt utgående från vetenskapliga teorier eller egna uppfattningar och erfarenheter och på så sätt bilda en uppfattning om barnets förståelse av sin egen omvärld och sina handlingar. Med andra ord är barnperspektiv den vuxnes förmåga att försöka förstå barnets värld. (Arnér & Sollerman, 2013, s. 83; Iwarsson, 2013, s. 76; Pramling Samuelsson m.fl., 2011, s. 6, 9; Johansson & Pramling Samuelsson, 2003, s. 2.)

Barns deltagande är grundläggande och gäller alla barn, i alla åldrar. Att tillämpa denna universella princip är dock mera komplicerat. Till exempel är det skillnad att lyssna till ett sex månader gammalt barn än till en sexåring eller 16-åring. Det att ett sex månader gammalt barn inte kan kommunicera genom tal betyder inte att barnet inte kan kommunicera ut sina känslor. Barns deltagande minskar heller inte den vuxnes roll och ansvar, den ökar snarare utmaningarna att bygga upp barns deltagande effektivt och lämpligt enligt deras situation och kapacitet. Återigen till

FN:s barnkonvention och artikel 12, krävs erkännande och respekt för icke-verbala former av kommunikation såsom lek, kroppsspråk, ansiktsuttryck eller genom teckningar och målningar. Genom dessa gör de minsta barnen sina val, uttrycker preferenser och visar förståelse för sin miljö. Därför bör inte rätten att delta begränsas till någon viss ålder eller att det måste uttryckas verbalt. Forskning visar nämligen att små barn talar ett komplext språk och vuxna som förstår sig på det kan ge en mera känslig och lämplig vård. (Percy-Smith & Thomas, 2010, s. 21, 35.)

Vidare gällande småbarns delaktighet och på vilket sätt de kan vara delaktiga kan man observera hur barnet beter sig gentemot personer i barnets närhet. När det kommer till småbarn kan man också prata med olika personer i barnets närhet för att bilda sig en uppfattning över situationen genom den information som fås av dessa personer. När ett barn i skolåldern skall vara delaktig sker det oftast genom diskussioner. Det är även möjligt att barnet uttrycker sig i text eller teckning som även nämndes tidigare. Detta kan användas till exempel när barnet har svårt att våga uttrycka sina åsikter till en främmande person. (Räty, 2010, s. 158-159.)

3.2.2 Delaktighetsmodeller

Här behandlas två olika delaktighetsmodeller som visar två olika sätt att synliggöra barns nivå av delaktighet och inflytande. Dessa kan tillämpas inom barnskyddet och barnomsorgen för att se vilken typ av delaktighet barnen erbjuds samt hur delaktiga barnen är.

Trots att det skett enorma framsteg när det kommer till barns delaktighet saknas det fortfarande en trovärdig och sammanhängande teori för att kunna tillämpas i praktiken (Percy-Smith & Thomas, 2010, s. 26). Det finns dock modeller för barns delaktighet, till exempel Harry Shiers delaktighetsmodell i form av en trappmodell. Syftet med modellen är att belysa olika nivåer av barns delaktighet och innebörden av den, samtidigt som den undersöker vuxnas möjligheter och skyldigheter i relation till barnets deltagande. Modellen innehåller fem olika nivåer: vuxna lyssnar till barn, barnet får stöd i att uttrycka sina åsikter, hänsyn tas till barnets åsikter, barnet är delaktiga i beslutsprocesser och barnet delar makt och ansvar vid beslutsfattande. Ordningen går från den minsta graden av delaktighet och stiger därifrån. Därtill innehåller varje nivå dessutom frågor, finns det färdigheter och viljan att göra barnet delaktigt, finns det möjligheter att göra barnet delaktigt och vilka är dessa i så fall

samt finns det skyldigheter att göra barnet delaktigt. Om de besvaras jakande når delaktigheten en högre nivå. (Eskel & Marttila, 2013, s. 81-82; Hotari m.fl., 2009, s. 152; Oranen, 2008, s. 10; Shier, 2001, s. 110.)

Trappmodeller kan kritiseras för att de inte tar hänsyn till subjektiva erfarenheter men antar ändå att delaktigheten ökar i takt med makt och påverkningsmöjligheterna ökar. Detta är dock inte alltid fallet. De vuxnas roll är central i att göra det möjligt för barn att vara delaktiga men i trappstegsmodellerna har den vuxnes roll endast setts som en öppning eller som en begränsning. Shier har däremot lagt till en dimension i sin trappstegsmodell som undersöker vuxnas färdigheter, möjligheter och skyldigheter i relation till barns delaktighet. Hans modell ger därmed ett smidigt verktyg för att analysera vuxenrollen mera exakt. (Hotari m.fl., 2009, s. 151.)

Ett annat exempel är Nigel Thomas sätt att se på barns delaktighet. Han har kritiserat delaktighetsmodeller som ser delaktighet som en egenskap som det finns mycket av, lite av eller inte alls. Enligt Thomas förutsätter delaktighetens olika nivåer delas upp i olika dimensioner vars förhållanden kan variera, där barnets erfarenhet av delaktighet kan förändras enligt dem. Denna uppfattning bygger på att delaktighet på att barnet har möjlighet att välja att delta i processen eller inte. Att vägra delta är också en form av delaktighet och barnet bör kunna välja även det alternativet. Detta är den första dimension i Thomas delaktighetsmodell. Den andra dimensionen är möjligheten att få information om situationen, processen, de egna rättigheterna samt vilken roll barnet har. Den tredje dimensionen är att det finns möjlighet för barnet att påverka beslutsprocessen, till exempel vad som skall tas upp på mötet och vem som skall delta i mötet. Som fjärde dimension har Thomas möjligheten att uttrycka sig och prata om sina egna tankar och åsikter. Den femte dimensionen består av möjligheten till att få hjälp att uttrycka sina tankar och åsikter. Den sjätte och sista dimensionen är möjligheten till självständiga beslut. (Hotari m.fl., 2009, s. 153; Oranen, 2008, s. 10-11.)

Thomas delaktighetsmodell bidrar till att strukturera begreppet delaktighet på en praktisk nivå. Den synliggör samtidigt att barnet och dess situation är unik. Delaktighetens struktur kan inte ses som en mekanism som passar alla. Ett barn kan formulera och uttrycka sina tankar och åsikter själv medan ett annat barn kan behöva

mycket stöd och uppmuntran för att vara säker på att åsikterna och tankarna har något värde. (Hotari m.fl., 2009, s. 154; Oranen, 2008, s. 11.)

Trappmodellerna har även kritiserats för att ge ett för snävt tankesätt där målet är att komma så högt upp på trappan som möjligt, för att sedan bli besviken när det på ett eller annat sätt inte lyckas. Delaktigheten behöver inte följa en trappmodell utan kan ändå uppfyllas på olika sätt i vuxnas och barns gemensamma aktivitet beroende på vad som är möjligt och lämpligt för organisationens och barnets del. (Institutet för hälsa och välfärd, 2016.)

3.2.3 Lagstiftning

Det finns viktiga projekt och program som skapar utrymme för barns deltagande men de är ofta inte tillräckliga. De är sällan hållbara på egenhand, omfattar sällan de allra minsta barnen och de berör oftast bara en del av barnen i något samhälle. Dessutom är möjligheten för deltagande beroende av vuxna som är involverade i barnets liv. Därför krävs det för en meningsfull och hållbar realisering av barns deltagarrätt införandet av ett brett spektrum av lagstiftnings-, policy- och praxisbestämmelser som fastställer både rätten och möjligheten till delaktighet, vilket inte är en självklarhet i många länder. I Finland är barns rätt att vara delaktig i alla frågor som berör en själv starkt skyddade genom lagstiftning och till barn räknas alla under 18 år. Grunden för den nationella lagstiftningen gällande barns delaktighet är fastslagen i FN:s barnkonventions 12:e artikel, om barns rättigheter där delaktighet anses vara en av de grundläggande rättigheterna. (Institutet för hälsa och välfärd, 2016; Percy-Smith & Thomas, 2010, s. 37.)

Som nämndes tidigare finns det i Finland lagstiftning som omfattar barns delaktighet. Den finländska barnskyddslagstiftningen betonar vikten av att ta hänsyn till barnets bästa i alla tjänster som utförs av myndigheterna. Detta genom att betona rätten till deltagande och särskilt skydd för barnet samt den offentliga myndighetens skyldighet att fördela tillräckligt med resurser för familje- och barntjänster. Dessa lagstadgade bestämmelser är relevanta när det kommer till beslut som skall fattas om barnet eller andra beslut som rör barnets liv och välbefinnande. Vid val mellan olika lösningar måste myndigheterna vara uppmärksamma på hur de olika alternativen för barnomsorg och vård på bästa sätt kan skyddas i enlighet med barns rättigheter som bestämmelserna avser. (Räty, 2010, s. 1.)

I Barnskyddslagen (417/2007) 20 § står det att:

Då barnskydd genomförs skall barnets önskemål och åsikt utredas och beaktas enligt barnets ålder och utvecklingsnivå. Barnets åsikt skall utredas finkänsligt samt så att det inte onödigt skadar relationerna mellan barnet och föräldrarna och andra personer som står barnet nära. Sättet att utreda barnets åsikter och dess huvudsakliga innehåll skall antecknas i de barnskyddshandlingar som rör barnet. (Barnskyddslagen 417/2007.)

Räty (2010, s. 157) skriver utifrån 20 § att barnets önskemål och åsikter skall undersökas och beaktas enligt barnets ålder och utvecklingsnivå, speciellt när det kommer till barnskyddslagens bestämmelser om att utreda barnets åsikter. Att utreda barnets åsikter är nära relaterat med förverkligandet och övervägandet av barnets intresse. Barnets åsikter och egna uppfattningar om hur man hanterar vård och omsorg, bidrar till hur beslut om barnet skall fattas och hur ordnandet av omedelbar vården sker.

Lagstiftningen, närmare bestämt § 6 i Grundlagen (731/1999) betonar att parterna alltid har rätt till information gällande dem själva och rätt till att uttrycka sin åsikt. Åldern ger heller ingen möjlighet att utesluta rätten att bli hörd. När det kommer till barn har myndigheterna en särskild skyldighet att behandla barn som jämlika individer samt ge dem möjlighet att påverka i saker som rör dem. (Institutet för hälsa och välfärd, 2016.)

Räty (2010, s. 158, 160) menar vidare att ju viktigare sak i barnets liv det gäller, desto större tonvikt bör läggas på barnets egna åsikter när olika lösningar övervägs. Detta gäller till exempel beslut gällande skolgången, arrangerandet av vården samt fritidssysselsättning eller andra saker gällande barnets privatliv. Ett barn som fyllt 12 år har nämligen rätt att bli hörd i ärenden som gäller dem själva men även i fall med yngre barn, skall barnets åsikter alltid utredas. (Hotari, m.fl., 2009, s. 150-151.)

Ett barn som fyllt 12 år har enligt § 21 i Barnskyddslagen (417/2007) större möjlighet att inverka på det som rör barnet själv. Ett 12-årigt eller äldre barn kan söka hjälp, kräva tjänster och motsätta sig beslut gällande sig själv. Att få ta del av handlingar om sig själv och höras när beslut skall fattas är också en rättighet för ett barn som fyllt 12 år samt att bli informerad om beslutet och ges möjligheten att

överklaga. Vidare i Barnskyddslagens § 13 sägs det att myndigheter inte kan överlåta ansvaret till ett barn att fatta beslutet. Barns delaktighet betyder alltså inte att de har beslutsbefogenheter gällande frågor som rör dem själva. (Institutet för hälsa och välfärd, 2016.)

Enligt Barnskyddslagen (417/2007) 5 § måste det vid utredandet av barnets åsikt ges tillräckligt med information om hanteringen av ärendet och de olika alternativen. På så sätt kan barnet själv bilda en egen uppfattning och komma med sina egna åsikter. Informationen skall också ges på ett sådant sätt att barnet kan förstå det i enlighet med barnets ålder och utvecklingsnivå men även också vid behov beakta eventuella funktionsvariationer, etnisk bakgrund och modersmål. (Räty, 2010, s. 158.)

Det är även viktigt enligt Räty (2010, s. 159-161) att komma ihåg att barnet även har rätt att inte uttrycka sin åsikt. Detta skall barnet vara medveten om och man kan inte tvinga barnet att uttrycka sin åsikt. Det kan hända att barnet har lojalitetskonflikter vilket kan göra att barnet säger olika saker i olika sammanhang samt beroende på vem det är som utreder barnets åsikter. Ifall barnet uttrycker sina åsikter eller inte kan också bero på ifall barnet har mutats, hotats eller är under förtryck. I dessa fall behöver man fundera över om det faktiskt är barnets egna åsikter som barnet uttrycker eller om det på grund av det som nämndes är någon annans ord som barnet framför. Att utreda barnets åsikter kan också låta bli att göras men detta endast i de fall då barnet anses ta skada på ett eller annat sätt. Detta sker endast i undantagsfall och om utredning av barnets åsikt uteblir måste det finnas dokumenterat även varför detta besluts gjorts.

Betydelsen av barns rätt till delaktighet och barns självbestämmanderätt blandas ibland felaktigt ihop. Att ett barn är delaktigt i sin process betyder ändå inte alltid att barnet får bestämma själv i beslutsprocessen. Därför är det viktigt att skilja på betydelsen delaktighet och självbestämmanderätt så att barnets rätt till delaktighet inte begränsas utifrån grunderna för självbestämmanderätten. (Pajulammi, 2014, s. 143-144.)

3.2.4 Förutsättningar och hinder

Pajulammi (2014, s. 149) nämner att delaktighet är mer eller mindre en interaktion mellan individen och samhället. Kring barns delaktighet har det uppgjorts riktlinjer

och åtgärder som främjar att barn skall kunna vara delaktiga. Organisationen Rädda Barnen har till exempel gjort upp riktlinjer för vad barns delaktighet innefattar. Enligt dem innebär delaktighet bland barn att delaktigheten först och främst baserar sig på en etiskt hållbar grund, vilket innebär att vuxna skall vara engagerade i att främja den etiska hållbarheten i delaktigheten bland barn. Detta är viktigt för att hålla balansen mellan makt och position gentemot barn. Barns delaktighet bör också grundas på barnets egna känslor och kunskap och på så sätt kan även barnet delta med sådan intensitet och så långsiktigt som barnet själv vill. Barnets delaktighet skall också vara meningsfullt samtidigt som det skall vara frivilligt för barnet att vara delaktig. (Pajulammi, 2014, s. 150; Lastensuojelun keskusliitto, s. 916.)

Vidare skall delaktigheten vara barnvänlig och stödjas av omgivningen. Alla barn skall även ha lika möjligheter att delta. Barn är inte en enhetlig grupp så delaktighet måste kunna vara möjlig oavsett till exempel kön, språk, religion, ålder och sjukdom. För att kunna stödja barnets delaktighet behövs kunniga vuxna som kan sitt arbete och är tillförlitliga. Delaktigheten bör även främja barnets säkerhet och skydd, vilket även kan betyda att begränsa barnets delaktighet beroende på hur den särskilda situationen ser ut. Barnets delaktighet och dess effekt bör även utvärderas och analyseras i efterhand. Efteråt skall barnet även få höra om på vilket sätt delaktigheten påverkat det aktuella fallet. Barnet bör också vara med när bedömningar och analyser görs. (Pajulammi, 2014, s. 150; Lastensuojelun keskusliitto, s. 9-16.)

Det finns även hinder kring barns delaktighet. Vuxna ses oftast som ett hinder. Detta för att vuxna har bråttom och brister i sin interaktionsförmåga som bidrar till att hindra barns delaktighet. Även de förutfattade meningarna om att vuxna vet bäst påverkar ännu barns delaktighet. Som hinder till barns delaktighet kan också vara vuxnas och professionellas rädsla för att barns delaktighet skall påverka de vuxnas auktoritet och kompetens. Det finns även de som är övertygade om att delaktighet förkortar barndomen men den ger snarare erfarenheter av att vara delaktig i frågor gällande det egna livet och att man har makt att styra vilka vägar det egna livet skall ta. (Pajulammi, 2014, s. 151.) Pajulammi (2014, s. 151) lyfter också fram att det ännu i Finland finns brister i kunnandet kring barns delaktighet som bidrar till att hindra

barns delaktighet, både det att vuxna inte får tillräckligt med information om barns rättigheter men också att barnen själva inte är medvetna om sina rättigheter.

För att barn skall kunna vara delaktiga behöver de professionella samarbeta med barnen, lyssna på dem och ta hänsyn till deras åsikter. Det är dock inte enbart upp till den professionella att med sin egna förmåga göra barn delaktiga om inte organisationen erbjuder möjligheten för barn att vara delaktiga. Att skapa möjligheten handlar inte enbart om hur organisationskulturen ser ut, utan också praktiska frågor spelar roll, så som finns det utrymmen för att arbeta tillsammans med barn, om det är tillåtet att använda tiden åt att möta barnet samt om arbetet tillsammans med barnet kan registreras i informationssystemet. Som nämndes i föregående kapitel finns det också skyldigheter i form av lagstiftning och riktlinjer för hur myndigheter skall genomföra barns delaktighet. (Institutet för hälsa och välfärd, 2016.)

För att sammanfatta barns delaktighet bör alltså barns delaktighet förstås som en juridisk rätt som staten måste se till att säkra. Detta har staten åtagit sig genom att ha ingått att följa FN:s barnkonvention samt justerat lagen så att barn har rätt att uttala sig i frågor som rör dem själva. Generellt sett kan delaktighet därmed beskrivas som en situation där barnets synpunkter och åsikter hörs och där barnets åsikt aktivt beaktas i beslutsprocessen, där delaktighet i praktiken är förknippat med ett brett utbud av vardagliga situationer i hemmet, inom hobbyer, inom barnomsorgen, på lekplatser och inom barnskyddet. (Pajulammi, 2014, s. 142.)

3.3 Att arbeta med barn

I detta kapitel kommer jag att diskutera kring hur det sociala arbetet med barn ser ut samt vad småbarnspedagogik handlar om. Vidare kommer jag att se på hur barns delaktighet specifikt ser ut inom dessa två branscher.

3.3.1 Socialt arbete bland barn

Det sociala arbetet är en social konstruktion och ett samspel mellan klienterna, socialtjänsten och socialarbetare. Arbetet styrs av förväntningarna och krav som ställs av samhället, det vill säga även klienterna, och därför förändras socialtjänsterna i och med erfarenheterna klienterna medför. Här ser man hur svårt det är att egentligen förklara vad socialt arbete är. Det finns grundpelare för vad socialt arbete

är men även många andra faktorer som bidrar att arbetet kan se olika ut. Därför är det viktigt att hitta ett gemensamt mål och en linje att arbeta efter i varje enskilt arbete för att hitta sin roll i just det specifika arbetet. (Payne, 2008, s.23-24, 35.)

Socialarbetare är underkastade lagar och regler men behöver ändå använda sitt eget omdöme och därmed balansera samhällets krav och klienternas bästa inom de ramar som finns. Socialt arbete präglas också av socialarbetets värderingar som för det mesta är färgade av personliga erfarenheter. Socialarbetarna har även gemensamma professionella riktlinjer som är förnyade 2005. Dessa är uppgjorda av Talentia (fackorganisation inom det sociala området) och riktlinjerna är till för att ge de professionella regler för hur man skall agera och för hur man skall skydda de som använder tjänsterna mot missbruk. (Meeuwisse & Swärd, 2011, s. 79; Heinonen, 2007, s. 13-14; Talentia rf, 2014, s. 5.)

När det kommer till barn handlar det sociala arbetet främst om familjeomsorg och barnskydd. Insatserna inom detta område anses även vara de mest centrala inom det sociala arbetet. Här skall avgöranden göras om svåra omständigheter gällande allt från relationer mellan barn och föräldrar, familjens ekonomiska situation och förekomsten av missbruk. Många socialarbetare anser detta vara svårt eftersom de besitter makten att besluta om till exempel barnet måste skiljas från föräldrarna på grund av ohållbar situation. Man skulle helst inte vilja göra det som anses måste göras. Det är alltså inte de lyckliga barnen socialarbetaren kommer i kontakt med, utan det är de som är utsatta det handlar om. Barnets och familjens utsatthet är en komplicerad omständighet. Det kan vara frågan om stödsamtal, kontaktperson eller kontaktfamilj, öppenvårdsbehandling eller vård utanför hemmet. (Börjeson & Börjeson, 2015, s. 77-79.)

Barncentrerat socialt arbete hade sin början på 1970-talet men fick sitt faktiska genombrott i samband med den socialvetenskapliga barndomsforskningen. Sedan det senare genombrottet ses barn som sociala aktörer som kan producera information som vuxna inte kan få, till exempel om barnets egna erfarenheter och egna tolkningar om sitt liv. Det barncentrerade arbetssättet bygger på den nuvarande barnskyddslagen. Vid förnyelse av den har det konstaterats att det är nödvändigt att göra en ännu tydligare definition av barnet som klient inom barnskyddet. (Ervast & Tulensalo, 2006, s. 25.)

Utvecklandet av barncentrerat socialt arbete har genomförts på många olika sätt genom olika projekt sedan 1990-talet. Vid sidan av arbetet med att beskydda barnet måste också barnets delaktighet beaktas. Detta har dock medfört oro om att beskyddandet av barnet försämras men att den delen skulle försämras när barns delaktighet beaktas stämmer inte. Barncentrerat socialt arbete innebär både vägledande principer och konkreta metoder där barnet är kärnan i arbetsprocessen. I det barncentrerade arbetet ingår också att bemöta föräldrarna till barnet då barnet är en del av en familj. I bemötandet får socialarbetaren ta del av klientens, alltså i detta fall barnets egna erfarenheter samt föräldrarnas synpunkter. Socialarbetarens roll blir att utan fördomar att lyssna på barnet och förstå det som barnet berättar. (Ervast & Tulensalo, 2006, 25-26, 27.)

Ervast och Tulensalo (2006, s. 28) lyfter fram en del kärnpunkter i det barncentrerade arbetet. Det är att det är barnet som är den primära kunden och mottagaren av hjälpen, att arbetsrelationen även alltid skapas med föräldrarna men på de sättet att barnet ändå är i centrum för arbetet, att socialarbetaren arbetar aktivt och systematiskt med barnet under alla faser i arbetsprocessen och att vid familjeåterförening eller förhandlingar gällande dem, beaktas särskilt alltid barnet. Barnet behöver heller inte alltid vara närvarande vid möten. Socialarbetaren kan också besluta att barnet inte skall delta om det visar sig vara så att det inte är bra för barnet att vara på plats. Barnet är heller inte skyldig att bete sig som vuxna i det barncentrerade arbetet och bemötandet av barnet sker på barnets egen nivå. Syftet med arbetet är att både direkt och indirekt hjälpa barnet med hjälp av föräldrarna och andra vuxna. Samt att föräldraskapet bedöms i förhållande till barnet och barnets individuella behov. Taskinen (2007, s. 16) lyfter också upp att kärnan i det barncentrerade arbetet är att barnet är i centrum samt dess åsikter och önskemål.

För att återkoppla till barns delaktighet lyfter Percy-Smith och Thomas (2010, s. 36) fram att barns delaktighet i beslutsprocessen innehåller fyra nivåer: att bli informerad, att få uttrycka sig, att det tas hänsyn till det barnet uttrycker samt att få vara huvud- eller gemensam beslutsfattare. Alla barn som är i stånd att bilda sig en egen uppfattning har rätt till de tre första nivåerna enligt artikel 12 i FN:s barnkonvention.

Det är myndigheterna som är ansvariga för att barnet först och främst får all den information som är väsentlig samt klargör för barnet i vilket fall eller i vilket sammanhang barnet åsikter utreds. (Räty, 2010, s. 158.)

3.3.2 Barns delaktighet inom barnskyddet

Barnets delaktighet handlar om hur barnet själv kan vara involverad i definierandet, genomförandet och i utvärderingen av det arbete som gjorts för att säkra barnets intresse. Barnskyddets lagstadgade och moraliska plikt är att handla i enlighet med barnets bästa i de frågor som rör barnet. Sedan 1990-talet har forskning kring socialt arbete börjat reflektera över möjligheten för barn att vara delaktiga i det nuvarande barnskyddssystemet. Kritik har nämligen riktats mot barnskyddet att det är vuxna som innehar makten. (Hotari m.fl., 2009, s. 149, s. 155.)

Delaktighet i en institution som barnskyddet är varken neutral eller jämlik. Ofta definieras delaktighet i detta sammanhang som förhållandet mellan makt och dess fördelning mellan staten (vuxna, professionella och myndigheter) och medborgare (barn och vuxna). Då makt och ansvar är nära sammankopplade är denna fråga om deras delning speciellt viktig och knepig inom barnskyddet. Barns delaktighet genomförs i komplexa och omtvistade kraftnät, som utöver föräldrarna till barn och barnen själva, påverkas av professionellas och många andras eventuella olika åsikter och tolkningar. Delaktighet innebär barnets ställning som den som producerar information men även som mottagare av information. (Hotari m.fl., 2009, s. 157.)

Interaktion med vuxna är en av de viktigaste delarna i barns delaktighet. När det kommer till barn är det viktigt att överväga huruvida förhållandet mellan den professionella och barnet som klient är jämlikt. Ur synpunkten att stärka barns delaktighet är det viktigt att se barnet som en individ med sin egna bakgrund. Att bemöta ett barn och reda ut deras tankar och åsikter ses inte som en lätt uppgift. Socialarbetare anser att det finns många skäl till att denna uppgift är svår, till exempel socialarbetets processer, byråkratiska faktorer och variationerna i barnets utveckling. (Hotari m.fl., 2009, s. 156.)

När utgångspunkten är att hjälpa och skydda barnet räcker det inte med att det är på en retorisk nivå, utan förutsätter att arbetet organiseras så att bemötandet med barnet faktiskt är en viktig del och prioriteras. Detta betyder konkret aktivt arbete med både

barnet och andra familjemedlemmar. Det kan vara överraskande att det ändå kvarstår en hög tröskel för socialarbetare trots att det i deras arbete ses som en självklarhet att bemöta barn. Detta skulle kunna förklaras med att barnets starkare ställning i samhället fortfarande är relativt nytt. Hur vi förstår barn har förändrats genom tiderna, till att idag se barnets egna erfarenheter och tankar som något relevant. Detta har lett till nya sociala metoder och verktyg har börjat utvecklas för att bemöta barn. (Ervast & Tulensalo, 2006, s. 118–119.)

Muukkonen (2008, s. 124) säger att inom ny forskning om barnskydd har det alltmer fokuserats på barns delaktighet i barnskyddsarbetet. I studier har barns icke-deltagande uppmärksammats samt vilken betydelse denna icke-delaktighet har för betydelse för genomförandet av klientarbete. En av de centrala faktorerna till att barn inte är delaktiga är arbetssättet inom klientarbetet med barn, där arbetet kring kartläggningen av hem och familjsituationen utförs med föräldrarna istället för med barnet. Då är det inte barnens upplevelser och åsikter som kommer fram i arbetet. Barns icke-delaktighet anses också bero på att man vill skydda barnet och att barnets förmåga att delta underskattas. Ibland anses det nämligen att deltagarrollen är för tung för ett barn eller att rollen kan skada barnets säkerhet. Ett barns säkerhet måste alltid enskilt bedömas när det kommer till att vara delaktig. Av socialarbetaren krävs det då att vara bekant med olika alternativ, erfarenhet kring att bedöma situationen och att kunna ha en dialog med flera parter. Utgångspunkten får inte vara riskerna med barns delaktighet, utan det måste basera sig på ett verkligt hot och socialarbetarens kunskap om det. Enligt Ervast och Tulensalo (2006, s. 119) har det barncentrerade tankesättet lett till att barnets roll som klient har klarnat men fast barnet nu ses och behandlas som en egen individ är barnet fortfarande en del av familjen, föräldrarna och föräldrarnas välmående.

Som framkom under rubriken Barns delaktighet (3.2) måste graden av delaktig ta hänsyn till åldern för varje barn så att delaktigheten blir i nivå med barnets ålder. Med det menas inte strikta ålderskriterier utan att det för varje enskilt barn görs upp för hur detta barn på bästa sätt kan vara delaktig och får stöd i det. Detta gör inte att barnet själv kan fatta beslut gällande sitt ärende men barnet ges rätten att uttrycka sin åsikt. Är det så att barnet inte skulle samtycka med beslutet skall beslutets

motivering diskuteras tillsammans med barnet. (Muukkonen, 2008, s. 127–128; Taskinen, 2007, s. 17.)

I Ervast och Tulensalos (2006, s. 119–120) studie framkommer det att socialarbetare anser att det inte enbart är ett mervärde i arbetet att arbeta med barn utan även oundvikligt. Att möta barnet personligen ger socialarbetaren möjlighet att komma närmare barnet. Genom att lära känna barnet bättre och höra barnets åsikter blir arbetet lättare på många sätt. Det blir lättare att göra och motivera beslut gällande barnet när socialarbetaren själv känner barnet. Samtidigt blir det också lättare för socialarbetaren att samtala om barnet tillsammans med föräldrarna när socialarbetaren fått lära känna barnet och själv kunnat bilda sig en uppfattning om barnet.

Det barncentrerade arbetssättet utmanar inte enbart socialarbetaren utan även hela barnskyddsinstitutionen som helhet i och med nya former av att producera kunskap samt sätt att uppskatta barnets åsikter vid sidan av vuxnas och professionellas information och kunskap. Att arbeta med barn och att respektera barnets erfarenheter och åsikter är mycket upp till den professionellas inställning. Attityderna förändras genom kunskapen om förståelsen och värdet av den information barn kan producera. Enligt de professionella behövs också färdigheter i att arbeta barncentrerat. Socialarbetaren behöver stöd, vägledning och utbildning för att kunna arbeta utifrån detta tankesätt. För det barncentrerade arbetssättet är relativt nytt och inom barnskyddet har det centrala länge varit familjen och föräldraskapet. (Ervast & Tulensalo, 2006, s. 123–124.)

Muukkonen (2008, s. 136–137) lyfter i sin rapport upp fyra olika typer av delaktighet bland barn som kan variera beroende på klientfall och situation såsom variationer i ålder, delaktighetsmöjligheter, delaktighetens olika miljöer och situationer samt resurser i arbetet. Dessa fyra delaktighetstyper är funktionell delaktighet (*toiminnallinen osallistuminen*), utredande delaktighet (*selvitysluonteinen osallistuminen*), barnets delaktighet som närvarande (*lapsen paikantava osallistuminen*) och indirekt delaktighet (*välillinen osallistuminen*). Dessa sätt att delta kan variera från fall till fall och förekommer eller tillämpas heller inte på varje enskilt barn.

Funktionell delaktighet innebär att barnet kan vara involverad i arbetet genom olika funktionella medel. Deltagandet behöver alltså inte bestå av att prata och dela information genom tal, utan kan genomföras med olika arbetsredskap, som till exempel spel. För socialarbetaren fungerar den funktionella delaktigheten som ett sätt att involvera barnet samt lära känna barnet och dess situation bättre. Utredande delaktighet innebär att reda ut barnets tankar, behov, känslor och förhoppningar genom kommunikation med barnet. Socialarbetarnas syfte är att få information om barnet genom ömsesidigt informationsutbyte med barnet samt ge barnet information om de olika arbetsfaserna för att ge barnet en chans att få förståelse för hela arbetsgången och framstegen. I barnets delaktighet som närvarande är barnet med på mötet men är inte huvuddeltagaren. Barnet är med och lyssnar under mötet och kan vara delaktig stundvis. Den sista formen av delaktighet, indirekt delaktighet innebär att barnet inte är närvarande på mötet på annat sätt än genom samtalen mellan föräldrarna och socialarbetaren, barnet är alltså inte fysiskt närvarande. (Muukkonen, 2008, s. 137-140.)

3.3.3 Småbarnspedagogik

Enligt Lag om småbarnspedagogik (540/2018) avser småbarnspedagogik en systematisk och målinriktad helhet bestående av fostran, undervisning och vård av barn, där planeringen, anordnandet och tillhandahållandet av samt beslutsfattandet om småbarnspedagogiken ska se till barnets bästa. Kommuner, samkommuner och privata serviceproducenter ska i enlighet med grunderna för den riksomfattande planen för småbarnspedagogik utarbeta lokala planer för småbarnspedagogiken. Planen ska beakta pedagogiska prioriteringar och andra aspekter som har betydelse med tanke på anordnandet av småbarnspedagogiken så att de kompletterar de riksomfattande pedagogiska prioriteringarna för småbarnspedagogiken.

Syftet med Grunderna för planen för småbarnspedagogik är att stödja och styra hur småbarnspedagogiken ska ordnas, genomföras och utvecklas. Den ska även bidra till att verksamheten håller hög kvalitet och genomförs på lika grunder i hela landet. (Utbildningsstyrelsen, 2018, s. 3.)

Enligt grunderna för planen för småbarnspedagogiken ska en inkluderande verksamhetskultur främja delaktighet, likabehandling och jämställdhet. Där barnens, personalens och vårdnadshavarnas initiativ, åsikter och synpunkter ska värdesättas.

Av personalen förutsätter detta att man medvetet utvecklar arbetssättet och strukturer som främjar delaktighet. Barnet utvecklar förståelse för gemenskap, rättigheter, ansvar och konsekvenser av val genom delaktighet. Att bli bemött på ett sensitivt sätt och känslan av att bli sedd och hörd stärker barnets delaktighet. Personalen ska också uppmuntra barnet att göra val oberoende av könsbundna eller andra personrelaterade stereotypa rollmönster och förväntningar. (Utbildningsstyrelsen, 2018, s. 31-32.)

3.3.4 Barns delaktighet inom småbarnspedagogiken

För att verksamheten på daghem ska kunna klassas som inkluderande förutsätter det att den främjar delaktighet och sätter fokus på jämställdhet och likabehandling i alla skeden i verksamheten. Barnets röst är en viktig del och deras åsikter, synpunkter och initiativ bör värdesättas. Personalen har en viktig roll i detta eftersom de ständigt bör arbeta på ett sätt som säkerställer delaktigheten i barngruppen. Genom delaktighet skapar barnet förståelse för sina rättigheter samt ta ansvar och få en förståelse för de övriga barnen i barngruppen och dess gemenskap. (Utbildningsstyrelsen, 2018, s. 30.)

Enligt Koivula m.fl. (2017, s. 47) krävs det att personalen erbjuder barnen varierande upplevelser som möter barnets egen kunskap och tar hänsyn till alla barn för att kunna främja barns delaktighet. När barnet är delaktigt i verksamheten möjliggör det en pedagogisk verksamhet som beaktar barnets individualitet. Får barn vara delaktiga och bestämma över sådant som påverkar deras vardag i verksamheten kan det skilja sig mycket från hur de vuxna hade planerat den. Det här utmanar personalen till reflektion och att kritiskt granska det egna arbetssättet som vidare leder till möjlighet att utveckla verksamheten till det bättre. (Koivula, m.fl., 2017, s. 46.)

Sensitivt bemötande är huvudsaken, barnet måste få uppleva att bli sedd och hörd då det stärker barnets känsla av delaktighet. Delaktighetskänslan får ytterligare fart om barnet kan delta i daghemsverksamhetens planering, genomförande och utvärdering. (Utbildningsstyrelsen, 2018, s. 30.)

Delaktighet förknippas ofta med inflytande och används ofta synonymt med begreppet, både inom forskningsammanhang men även inom vardagligt tal på daghem och på skola. Inflytande är ett mångfasetterat begrepp som går att tolka på

flera olika sätt och används med olika innebörder och termer främst inom skolforskningssammanhang. (Arnér, 2009, s. 13-14.)

Det finns dock en skillnad mellan dessa två begrepp. Inflytande avser möjligheten att påverka (Nationalencyklopedin, inflytande) och delaktighet avser möjligheten att medverka (Nationalencyklopedin, delaktighet). Inflytande bland barn handlar alltså om barnets möjlighet att inverka på sin tillvaro på ett synligt sätt. Det innebär att personalen ska uppmärksamma barnets idéer, initiativ och erfarenheter när det kommer till planeringen av verksamheten på daghemmet. Här är det viktigt att personalen anpassar planeringen så att barns perspektiv styr. (Arnér, 2009, s. 14.)

Enligt Arnér (2009, s. 14) är det vanligt att barn ses som delaktiga i sin vardag i den form att de tar del av något som någon annan har bestämt. Inflytande syftar på barnets initiativ och påverkan i relation till verksamheten som är planerad på daghemmet och handlar om att ge barnet en röst. Johannesen & Sandvik (2009, s. 31-32) lyfter dock fram att inflytande och medverkan inte innebär rätten att bestämma utan att inflytande är en gemenskap som alla barn är en del av, där respekt och inkludering ska förekomma. Inflytande och delaktighet innebär heller inte att barnets medverkan förblir som närvarande utan det som barnet faktiskt säger ska också ha en inverkan. Barnets inflytande innebär därmed att barnet är med och påverkar sin vardag på daghemmet.

Det ska ges möjlighet åt barn att välja och de har rätt till inflytande i sin vardag. Det är personalens uppgift att ta vara på barnens synpunkter och åsikter samt att försöka se på sakerna från barnets eget perspektiv. För att personalen ska kunna främja delaktighet är det viktigt att aktivt fråga efter barnets synvinkel och ge dem information om saker och ting. (Öhman, 2009, 87.)

Även Arnér (2009, s. 20, 23) är inne på att mycket ansvar ligger hos de professionella. Det krävs ett intresse för det som barnet tänker och vill säga hos den professionella och genom att vuxna visar ett intresse för barnets tankar kan relationen mellan dem förstärkas och utvecklas. Avsikten på daghem är att verksamheten ska ses från ett barns perspektiv och med hjälp av barns medverkan och inflytande ska pedagogerna skapa en omgivning som tillåter barnen att komma till tals.

Traditioner är dock något som kan vara djupt rotade inom daghemsverksamheten och de kan även vara relativt starka. Att daghemmets rutiner är betydande och personalens kontroll över barnet är stor kan leda till att det är svårt att finna utrymme för barnens egna initiativ. (Arnér, 2009, s. 51.) Flera studier påvisar också att det finns brister i att ge barn utrymme för inflytande. Det kan bero på personalens förhållningssätt till barns inflytande och delaktighet. Som konstaterat även tidigare i detta arbete har de professionella en mycket betydande roll när det kommer till barns möjligheter till delaktighet och inflytande. (Karlsson, 2014, s. 26-27.)

Enligt Madsen (2001, s. 226–235) bör personalen känna sin arbetsroll och de kompetenser de besitter. Madsen menar att man kan tala om fem kompetenser, den produktiva kompetensen, den expressiva kompetensen, den kommunikativa kompetensen, den analytiska kompetensen och den femte kompetensen. Den produktiva kompetensen handlar om att personalen skapar och omformar omgivningen. Den expressiva kompetensen handlar om hur personalen uttrycker sitt eget kroppsspråk men även hur de tolkar barnens kroppsspråk och kan använda detta som arbetsredskap. Den kommunikativa kompetensen handlar om hur personalen tolkar språket och formar tillit till barnen och har en fungerande auktoritetsroll gentemot barnen. Den analytiska kompetensen innebär den kunskap personalen har i det egna arbetet. Den femte och sista kompetensen är den viktigaste kompetensen sett från personalens sida. I denna kompetens möts de andra kompetenserna till en helhet. Här integrerar personalen kompetenserna med varandra i vardagen och utvecklar dem i det egna arbetet.

I Grunderna för planen för småbarnspedagogiken tas det också upp liknande kompetenser som barn skall ha möjlighet att ta del av under sin vistelse på daghemmet. Det gäller att ge möjlighet för barnen att utveckla en mångsidig kompetens vilket hjälper barnen att växa som individer och medlemmar i grupper. De fem kompetenserna inom småbarnspedagogiken är förmågan att lära sig, kulturell och kommunikativ kompetens, vardagskompetens, digital kompetens och multilitteracitet samt förmågan att delta och påverka. Dessa ger barn förutsättningar att vara delaktiga i sin egen vardag och inom småbarnspedagogiken, men det handlar även om barnets egen vilja att delta och att lita på att det finns möjlighet att påverka.

Det är personalens uppgift att stödja barnets förmåga och vilja att delta och att försöka locka fram barnets egna initiativtagande. (Utbildningsstyrelsen, 2018.)

När det kommer till delaktighet inom dagvården handlar det om att alla barn har rätt att bli hörda där begreppet ofta är knutet till medbestämmande och självbestämmande. Att ha rätt till att vara delaktig handlar inte alltid om att få bestämma utan kan också handla om hur människor samspekar, respekterar varandra och lyssnar på varandra i en gemenskap. Därför kan barnets delaktighet även handla om att barnet blir förstått, uppmärksammas och ges utrymme att uttrycka sina egna åsikter. (Johannesen & Sandvik, 2009, s. 30-32.)

4 Metod

När det kommer till forskning kan det vara en kvantitativ eller kvalitativ forskning. Den kvantitativa forskningen består i stora drag av insamling av numeriska data medan den kvalitativa forskningen kännetecknas av att den är mera inriktad på ord. (Bryman, 2018, s. 198, 454.) I min avhandling har jag gjort en kvalitativ forskning där insamlingsmetoden varit intervjuer vars data analyserats genom en kvalitativ innehållsanalys. Vidare i detta kapitel kommer jag att närmare beskriva tillvägagångssätt, insamlings- och analysmetoden samt analysverktyget jag använt mig av. Avslutningsvis i detta kapitel kommer jag att fundera på reliabiliteten och validiteten samt etiska aspekter i avhandlingen.

4.1 Tillvägagångssätt

Innan jag började skriva avhandlingen satte jag mig in i tidigare forskning kring ämnet och vad som är aktuellt just nu kring delaktighet. Det gjorde att jag fick en ökad förståelse för hur det ser ut inom kunskapsområdet barns delaktighet idag. Väl när jag satt mig in i ämnet kunde jag börja skriva den teoretiska referensramen och utforma min frågeställning. Därefter bestämde jag mig för en kvalitativ undersökning i form av intervjuer med deduktiv ansats. Kvale & Birkmann (2014 s. 41) beskriver att syftet med kvalitativa forskningsintervjuer är att förstå ämnet i vardagsvärlden ur den intervjuades eget perspektiv. När man sedan analyserar materialet med deduktiv ansats använder man en mall eller teori som är bestämd i förväg och där man utgår från det generella till det specifika (Alvesson & Skoldberg, 2008 s. 54–55; Tuomi & Sarajarvi, 2013 s. 113.) Forskningsfrågorna är utformade på basis av teorin, efter att ha läst in mig på teorin blev jag intresserad av hur professionella ser på barns delaktighet, hur det ser ut i praktiken och vilka förutsättningarna är.

Nästa steg blev att utforma intervjuguiderna (Bilaga 1) och sedan börja leta upp personer att intervjua. Som bas för intervjuerna användes intervjuguiden som bestod av fasta frågor i en bestämd ordning. En intervjuguide är en översikt över de teman som behandlas under intervjun, vilket är bra att ha då man vill säkerställa att man kommer in på de teman som man vill belysa. (Kvale & Birkamann, 2014 s. 96.) Bryman (2018, s. 563) beskriver en intervjuguide som en lista med specifika teman som skall beröras som intervjupersonerna fritt får svara på. I vilken ordning

intervjupersonerna behandlar frågorna spelar ingen roll och som intervjuare har du möjlighet att ställa anknyttande frågor till det intervjupersonen sagt.

I denna undersökning har professionella intervjuats för att få fram deras syn på barns delaktighet. Åtta socialarbetare har blivit tillfrågade varav fyra tackade ja till att ställa upp på intervju samt tre barnträdgårdslärare varav samtliga tackade ja till att ställa upp. Socialarbetarna har alla flera års arbetserfarenhet av socialt arbete och även barnträdgårdslärarna har arbetat flera år på daghem med både yngre och äldre barn. I nuläget arbetade alla barnträdgårdslärare i barngrupper med 3–5-åringar. Intervjuerna genomfördes individuellt i alla fall utom ett. Det blev en parintervju, var i kontakt med en socialarbetare men när jag dök upp för intervjun hade personen med sig en annan socialarbetare också. Eftersom det varit svårt att få tag på respondenter tänkte jag att det kunde vara bra med en till fast det blev en parintervju då i stället för en individuell intervju. Under parintervjun ställdes frågorna till båda respondenterna som de sedan svarade på i tur och ordning och de tillade ibland också till varandras svar. Tonvikten i både de individuella intervjuerna och parintervjun lades på intervjupersonernas upplevelser, erfarenheter och tankar om ämnet.

4.2 Datainsamlingsmetod

Kvalitativ forskning närmar sig ämnen på ett tolkande och naturalistiskt sätt och de kvalitativa metoderna studerar saker i den naturliga miljön och försöker göra fenomen förståeliga eller tolka dem utifrån den mening människor ger dem. Kvalitativ forskning hävdas också ge en djupare förståelse för sociala fenomen än vad kvantitativ data skulle ge. (Ryen, 2004, s. 14.) Enligt Bryman (2018, s. 561) är intervju den vanligaste metoden inom kvalitativ forskning. Meningen med forskningsintervjuer är att försöka förstå världen från undersökningspersonernas perspektiv (upplevelser, uppfattningar, åsikter och känslor) och att utveckla en mening utifrån deras erfarenheter. Intervju som metod är flexibel och gör det möjligt för ett nyanserat analysmaterial. Intervjutillfällenas grundtanke är att låta deltagaren svara på frågorna så ostört som möjligt. Intervjuer kan väljas att göras strukturerade, semistrukturerade eller ostrukturerade. (Bell, 2006, s.158-161; Kvale & Brinkmann, 2009, 17, 39.)

Eftersom att intervjuformerna kan se olika ut ger de även olika data, resultat och slutsatser. Vid den strukturerade intervjun utgår intervjuaren från att det som skall

undersökas är känt från tidigare. Frågorna är på förhand bestämda och har formulerats på ett sådant sätt så att de skall fånga intervjupersonernas uppfattningar eller upplevelser. I den strukturerade intervjun har frågorna fasta svarsalternativ och ser likadana ut för alla intervjupersoner. Detta gör det möjligt för forskaren att beskriva frågor om hur mycket, med andra ord ge information om kvantiteter. Den semistrukturerade intervjun eller den halvstrukturerade intervjun som det också kallas inrymmer mera flexibilitet med inslag av en balanserad struktur. I en halvstrukturerad intervju ställs samma frågor till alla intervjupersoner och frågorna är öppna vilket gör att svarets riktning och karaktär är öppen. Frågornas typ och form kan utvecklas för att säkerställa att fokuset hålls på ämnet. Intervjuaren kan leda intervjupersonen med ledfrågor för att föra in samtalet på relevanta underrubriker som inte tagits upp ännu. Vid den sista intervjuformen, öppen intervjuform eller ostrukturerad intervju beskriver intervjupersonen fritt hur den uppfattar det som intervjun berör. Intervjupersonen ger alltså sin beskrivning av bilden av verkligheten. Här blir också intervjuerna mycket olika eftersom det är den som blir intervjuad som ger de olika definitionerna och styrs eller begränsas inte av den som intervjuar. (Bell, 2006, s.158-161; Gillham, 2008, s. 103; Lantz 2013 s. 42- 45.)

Inom kvalitativa intervjuer är det vanligen mindre strukturerade intervjuer som är aktuella, då betoningen ligger på intervjupersonernas egna uppfattningar och synsätt. Kvantitativa undersökningar måste vara strukturerade för att maximera reliabiliteten och validiteten i mätningen. (Bryman, 2018, s. 561.) Jag har använt mig av den semistrukturerade intervjun som en narrativ undersökning. Narrativ (berättande) undersökning innebär insamling och bearbetning av berättelser och beskrivningar där intervjupersonerna delger sina svar i berättande form och intervjuaren lyssnar utifrån en inledande fråga (Johansson, 2005, s. 27; Bell, 2006, 30-31; Kvale & Brinkmann, 2009, s. 171). Detta eftersom jag ville låta intervjupersonerna få prata fritt om ämnet för att kunna få så mycket information som möjligt men ha möjligheten att ställa underfrågor om det är något som intervjupersonerna inte berör men som jag gärna vill få svar på. Dock poängterar Ryen (2004, s. 106) att det är viktigt att se till så att man inte samlar på sig för mycket data eller data som är ointressant för forskningen.

Jag har använt mig av den semistrukturerade intervjumetoden som då inneburit att jag ställt samma frågor till alla intervjupersoner som de fått svara öppet på men ändå

haft möjlighet att beroende på deras svar kunna ställa relevanta följdfrågor. Intervjutillfällena tog cirka 30 minuter. Kvale & Birkmann (2014 s. 98–99) poängterar att intervjupersonerna kan reagera negativt på att bli inspelade och i vissa fall även sluta sig. Med samtycke av respondenterna spelades intervjuerna ändå in för att fånga allt som intervjupersonerna sade ordagrant. Detta gjordes för att minska antecknandet. Efter varje intervju transkriberades materialet för att bearbeta vidare det som samlats in. Under transkriberingen skrevs talspråket ut till skriftspråk.

Efter första intervjun insåg jag att mina frågor gick in lite i varandra då intervjupersonerna kom in på kommande frågor när de svarade på frågorna. Jag valde trots det att inte göra några ändringar i frågorna då de handlade om det jag var intresserad av att ta reda på men även för att jag efter lite fundering kom fram till att orsaken till att frågorna gick in lite i varandra är för att frågorna egentligen hänger ihop med varandra. Därför blev också övergångarna mellan frågorna naturliga enligt mig då en fråga ledde vidare till den andra och så vidare. Att intervjupersonerna då redan kunde ha svarat lite ytligt på det som nästa fråga berörde gjorde i sig inget då de hade möjlighet att gå in mera på djupet och utveckla svaret på frågan. En del intervjuer gav mera och andra mindre men från varje intervju fick jag något intressant och relevant material. När jag genomfört intervjuerna sammanställdes och analyserades resultatet. När jag transkriberade intervjuerna skrev jag ner det som intervjupersonerna sagt så ordagrant som möjligt.

4.3 Analysmetod

Som analysmetod har jag använt en kvalitativ innehållsanalys med ansatsen tematisk analys. En innehållsanalys gör det möjligt att analysera det insamlade materialet enligt en process med olika steg. Metoden börjar med att ta del av det insamlade materialet, vilket för mig innebär att lyssna på materialet och transkribera det. Transkriberingen hjälper till att kunna bilda en helhetsuppfattning av intervjuerna. Nästa steg är att genom kodning söka efter mönsterskapande ord och uttryck i materialet. Det görs genom att först kategorisera i underkategorier vartefter innehållet sammanförs till huvudkategorier. Till sist bildar man större temahelheter med teoretiskt kopplade begrepp. (Tuomi & Sarajarvi, 2009, s. 108-111.)

Data delades in i temat barns delaktighet och kategorierna: definition, i praktiken, rättigheter samt förutsättningar. Därefter fylldes kategorierna med innehåll som

illustrerades med hjälp av citat. Sedan jämfördes de olika kategorierna och dess skillnader och likheter med varandra för att efter det skapa en förståelse för ett samband mellan kategorierna och teorin.

För att kunna analysera intervjuerna har jag använt mig av programmet N´Vivo12. Det som N´Vivo möjliggör är att gå igenom en uppsättning data där forskaren kan markera olika textfrekvenser med hjälp av koder. Programmet samlar även alla textfrekvenser som hör ihop med en viss kod. Programmet hjälper alltså till att ta fram det som forskaren vill ha fram ur datamaterialet. N´Vivo tematiserar inte eller kategoriserar innehållet åt en utan är ett sätt att koda och kategorisera data på ett enkelt sätt när det gäller stor mängd data och den som analyserar besparas klippandet och klistrandet. (Bryman, 2018, s. 722-723.)

4.4 Validitet och reliabilitet

Validitet handlar om relevans eller giltighet, att samla in data som är relevanta för din frågeställning. Det är enklare att försäkra sig om hög validitet i kvalitativa undersökningar jämfört med kvantitativa undersökningar. Detta eftersom man till exempel vid intervjuer kan göra ändringar under arbetsprocessen ifall man upptäcker att det finns andra detaljer som kan vara viktiga för att få svar på frågeställningen. Reliabiliteten däremot visar mera exakthet och precision. Hög reliabilitet kan påvisas om samma forskning görs om och får samma resultat. Högre reliabilitet är därför enklare att nå vid kvantitativa undersökningar eftersom vid kvalitativa undersökningar kan olika forskare tolka på olika sätt. Därför kan man också behöva ta hänsyn att reliabiliteten inte blir så hög vid kvalitativa undersökningar. (Larsen, 2009, s. 80-81.)

Att svaren kan skilja sig från varandra beror på att det är mycket upp till de professionella själva på vilket sätt de arbetar och hur mycket de bjuder in till delaktighet samt att det handlar om två olika branscher där arbetet inte ser likadant ut. Att studien är gjord på ett begränsat geografiskt område kan också bidra till att resultatet kunde vara annorlunda om studien skulle göras om på andra ställen.

4.5 Etiska aspekter

När det kommer till intervjusituationer finns det enligt Kvale (2009, s. 104) tre riktlinjer, informerat samtycke, konfidentialitet och konsekvenser. När det gäller det

informerade samtycket har jag inför intervjuerna vid ansökningen av forskningstillstånd berättat om bakgrunden och syftet med mitt arbete. Vid varje intervjutillfälle berättade jag även kortfattat om bakgrunden och syftet för att vara på den säkra sidan om att de visste vad intervjun kommer att handla om. Detta för att jag personligen inte hade haft kontakt med alla intervjupersonerna angående om vad mitt arbete handlar om, innan intervjutillfällena och visste därför inte hur mycket information de hade fått kring mitt arbete. Jag frågade även om tillåtelse att spela in intervjuerna vid varje tillfälle och alla gav sitt samtycke till det.

Konfidentialitet handlar om att skydda intervjupersonernas identitet, att inte utlämna personens namn, detaljer i personens privatliv eller hur personen uttrycker sig språkligt. Det handlar också om att se till att risken för att intervjupersonen inte lider av undersökningen. Fördelen att delta och betydelsen av informationen i materialet ska vara större än vad risken för skada är. (Kvale, 2009, s. 104.) I mitt arbete är intervjupersonerna anonyma och har återgett svaren så att det inte ska gå att avslöja intervjupersonernas identitet eller specifikt var de arbetar. Inspelningarna har heller ingen annan än jag haft tillgång till.

5 Resultat

I detta kapitel presenteras resultaten från intervjuerna. Fem centrala kategorier beskrivs, definition av delaktighet, delaktighet i praktiken, rättigheter kring delaktighet och förutsättningarna för delaktighet. Resultatet är alltså indelat enligt forskningsfrågorna och temat i forskningsfrågorna fungerar som underrubriker.

5.1 Delaktighet - definition

Min första fråga behandlade hur intervjupersonerna definierar delaktighet. Alla socialarbetare definierade delaktighet någorlunda lika. Alla var eniga om att delaktighet handlar om att träffa barnet, lyssna på barnet, beskriva processen för barnet samt att ge den information som barnet behöver på den nivå barnet är.

I följande citat kommer det fram hur förmågan att lyssna till barnet är viktig:

En aktiv roll, att barnet får den information den behöver på den nivå barnet e, att de är medvetna om vad som pågår o att barnet ges möjlighet att uttrycka sin åsikt, att de får känslan av att dom har någonting att bidra med med till processen och att på så sätt involvera barnet. (Respondent 4)

Att man blir hörd, skilda tillfällen där man träffar barnet och hör barnets tankar och åsikter där de har tillfälle att föra fram de di tänker. (Respondent 2)

Delaktighet ansågs också handla om att se barnets hem, deras vardag och att träffa föräldrarna och eventuellt andra viktiga personer i barnets vardag för att kunna skapa en så bred bild som möjligt av barnets situation. Barnets delaktighet hör ihop med att se barnet och hela situationen och då krävs det också att höra andra personer i barnets närhet för att kunna bilda sig en så heltäckande överblick som möjligt.

I en av intervjuerna framkom det också att barnets delaktighet kan riskera att hamna i skymundan eftersom:

I situationer där de ha gått snett e de också föräldrarna som oftast kan åtgärda problemet o därför kan fokuset tappas från barnet då mera fokus läggs på föräldrarna men indirekt gagnar det också barnet. (Respondent 3)

Även barntädgårdslärarna var eniga om definitionen av delaktighet. Att barnen ska få vara delaktiga i det som berör dem och att delaktighet är en viktig del av barnens vardag och något man skall sträva efter att uppnå.

Delaktighet handlar om att barnen ska få komma till tals. (Respondent 5)

Delaktighet är att de ska få uttrycka sina åsikter och är en del av gemenskapen på daghemmet. (...) Delaktighet handlar om att ha möjlighet att påverka de som sker i ens omgivning. (Respondent 7)

5.2 Delaktighet i praktiken

På frågan hur barnets delaktighet ser ut i praktiken svarade intervjupersonerna lite olika, antagligen för att de uppfattade frågan på olika sätt då en del lade fokus på vilka verktyg och metoder som används medan andra pratade mera konkret om hur de arbetar för att göra barnet delaktig. Flera var också eniga om att det är mycket upp till en själv hur delaktig man bjuder in barnet att vara. Här behöver man även ha i åtanke att arbetssättet inom de två olika branscherna ser olika ut vilket också resulterar i olikheter i hur barnets delaktighet ser ut i praktiken branscherna emellan.

Det gemensamma i socialarbetarnas svar var att barnets delaktighet i praktiken handlar om att träffa och höra barnet. Att det handlar om att skapa en kontakt, inge förtroende och trygghet. Barnets delaktighet ansågs också bli mera omfattande när det kommer till tyngre fall:

Vi tyngre fall pratas de mera om barnet då de handlar om mera omfattande problematik som kräver mera tid o arbetsprocessen i sig blir längre.
(Respondent 3)

Konkreta metoder som nämns under denna fråga är främst känslkort som hjälper till att beskriva och sätta ord på barnets känslor. När det kommer till yngre barn som ännu inte har ett välutvecklat språk kan dessa kort vara till hjälp när de istället kan visa hur de känner i stället för att med ord beskriva känslan.

En anser sig inte använda någon konkret metod för att göra barnet delaktig utan ser sig själv som ett verktyg genom att diskutera med barnet, involvera barnet även i diskussioner som förs med föräldrar och skola. Denna intervjuperson beskriver att sitt arbetssätt går ut på att:

Skapa en relation med barnet som kräver kontinuerlig kontakt för att kunna skapa en trygghet. (Respondent 4)

Kring att göra barn delaktiga anses det bland intervjupersonerna att det av förklarliga själ är lättare med äldre barn, eftersom de har ett språk de kan uttrycka sig med:

De e lättare med äldre barn, dom e de lättare att träffa o man kan kontakta dem direkt, träffarna kan ske på familjecentralen, på café eller på skolan. (...) När de gäller yngre barn behöver man oftast gå via föräldrarna och träffarna sker på skolan. (Respondent 3)

Flera nämner också att det alltid kan bli bättre gällande att göra barnen delaktiga men att det i stor utsträckning handlar om tidsbrist. Det tar tid att bygga upp en relation men det blir svårt i praktiken då klientantalet är så stort bland socialarbetare.

En av intervjupersonerna nämner att det är stora förändringar på gång som stöder delaktigheten, systemiskt barnskyddsarbete. Detta arbetssätt innebär:

Att se familjen på ett annat sätt, man ska ge alla en röst, se alla individers perspektiv, barnets, mammans, pappans och se hela familjen som ett system. Om det behövs barnskyddsåtgärder är de ett systemfel och int ett individfel. (Respondent 4)

Det är viktigt att barnen får vara med och bestämma och att få vara kreativa. Samtidigt behöver det finnas vissa gränser och ramar där det är personalen som styr för att skapa en trygghet för barnen. Barnens delaktighet i verksamheten beskrevs så här av respondenterna:

Att få vara med och att de ska vara delaktiga i saker som berör dem. (...) Det behövs gränser som ramar in möjligheterna att välja då barn behöver struktur och rutiner. (Respondent 5)

Att inte berätta direkt för barnet hur den ska göra utan med hjälp av hjälpfrågor låta barnet själv komma fram till saken. (...) Att ge utrymme för barnens spontana handlingar. (Respondent 6)

Det är personalens uppgift att stödja barnen och ge förutsättningar för delaktighet. (Respondent 7)

Dessutom anses delaktighet inom dagisverksamheten innebära att barnen får några alternativ att välja på, den fria leken som är ett tillfälle för barnen att välja lek och sin lekkompis, att få välja sånger på sångstunder samt vara hjälpredda vid maten.

5.3 Vem får vara delaktig

Här var alla respondenter alltså eniga om att åldern inte spelar någon roll. Det strävas efter att höra alla barn som har ett språk. Det lyssnas alltså alltid på barnet men att det sedan i efterhand avgörs ifall informationen är användbar eller inte, med andra ord om det barnet säger är tillförlitligt. Det nämns också att de arbetar parvis vilket gör att socialarbetare sinsemellan kan diskutera om de fått samma uppfattning om det de har hört. När det kommer till vem som får vara delaktig svarade respondenterna så här:

Strävar efter att höra alla som har ett språk. (Respondent 1)

Det handlar om att ha spelöga. (Respondent nr 2)

Gör ingen skillnad på stora och små barn när det kommer till vem som ska höras men fakta är att det inte går att höra de allra minsta barnen och då tar man hjälp av personer i barnet omgivning och hör dem istället. (...) Socialarbetarens egen inställning att göra barnet delaktig. (Respondent 3)

Det finns ingen åldersfördelning så att alla yngre än 12 måste köpa de som vi föreslå. Yngre barn är också bra på att sätta ord på sina känslor på sitt eget sätt. (Respondent 4)

5.4 Förutsättningar

Förutsättningarna för att göra barn delaktiga påverkas helt klart av överbelastningen inom branschen, det är respondenterna eniga om. Det leder bland annat till att vissa ärenden får mera tid än andra, socialarbetarna har för många familjer åt gången samtidigt som det också är svårt att hålla de anställda kvar på arbetsplatsen samt även rekrytera nya. Att rekrytera nya bromsar i sin tur också upp processen då de nya som anställs behöver sättas in i klientfallen och lära känna klienterna.

Int egentligen, de e tidsbrist och vi har för många ärenden åt gången. (Respondent 2)

Ju mer du gräver runt en familj eller liksom jobbar med familjen desto mera ser du hur du kan hjälp o stöd dem. De blir orättvist i dagsläget där vissa familjer får mera tid än andra, beroende på hur brådskande eller allvarligt fallet e. (...) Behöver vara aktiv själv men svårt när man har många familjer åt gången. (Respondent 3)

Int egentligen, int som de e i dagensläge, vi har allt för många klienter. Resurserna räcker inte till. (Respondent 4)

Barnets personlighet ansågs också ha betydelse för delaktigheten, vissa är mera utåtriktade och öppnar upp sig snabbare medan andra behöver mera tid. Träffarna eller mötena går inte alltid ut på att sitta och samtala utan kan också bestå av aktiviteter som socialarbetaren gör tillsammans med barnet.

Även upp till barnet själv om barnet tar chansen att vara delaktig eller ens vill vara delaktig. Och vem bestämmer egentligen om var gränsen går för delaktighet och vad det faktiskt innebär. (Respondent 3)

Inom daghemsverksamheten ansågs det vara en del svårigheter med att göra barnen delaktiga. Dagsprogrammet är ofta fullspäckat där barnen ändå erbjuds varierande dagliga aktiviteter men att barnen ofta blir passiv i själva planeringen Det finns även risk att delaktigheten blir passiv i utförandet om man inte lyckas beakta gruppens förmågor. Det nämns också att det är svårt att uppfylla delaktighet då alla individer känner delaktighet på olika sätt och mycket av daghemsverksamheten sker i grupp vilket ökar utmaningen för att få alla barn att känna sig delaktiga eller överhuvudtaget involverade.

Idealet för delaktighet är att förutsättningarna ska styras av kompetensmålen som Utbildningsstyrelsen satt upp för småbarnspedagogiken men att verksamhetens aktiviteter är utvalda i samförstånd med barnen. I praktiken är detta svårt att genomföra

Enligt respondenterna ansågs förutsättningarna för delaktighet vara:

Att kunna erbjuda aktiviteter som är intressanta och utmanande samt vara medveten om barnens intressen och förmågor. (Respondent 6)

Att ha leksakerna på en sådan nivå att barnen själva kan nå dem. (Respondent 7)

Ur följande citat framkommer de hinder respondenterna ansåg finnas kring barns delaktighet:

Att mycket går per automatik. Barnen får mycket serverat som barnen kunde ha ansvar över själva. (Respondent 5)

Svårt att beakta alla när de e stora grupper. (Respondent 6)

Att varje leksaksstation har plats för ett visst antal barn som gör att de inte alltid har möjlighet att leka där de helst skulle vilja. (Respondent 6)

6 Diskussion

I detta kapitel diskuterar jag kring resultatet utifrån avhandlingens syfte, frågeställningar, teori och tidigare forskning. Det centrala temat i min studie har handlat om barnets delaktighet ur professionellas synvinkel. Syftet med detta arbete var att ta reda på hur professionella ser på barns delaktighet. Resultatet visar att professionella inom barnskyddet och barnomsorgen beaktar barns delaktighet inom sitt arbete eller åtminstone strävar efter att göra det. Resultatet visar också på att respondenternas tankar går i linje med avhandlingens teoretiska referensram.

För att sammanfatta svaren på mina forskningsfrågor påvisar resultatet att professionella ser barns delaktighet som att se, lyssna och låta barnet komma till tals samt att ge dem möjlighet att kunna påverka det som sker i deras omgivning. I praktiken innebär inom barnskyddet att träffa och höra barnet, att skapa kontakt och inge förtroende och trygghet. Det är också mycket upp till den professionella själv hur delaktig barnet bjuds in att vara. Som socialarbetare är man verktyget själv i att göra barnet delaktigt. På daghem är delaktigheten till stor del också personalens uppgift genom att stödja barnen och ge de förutsättningar som delaktighet kräver. Barnen behöver ändå gränser och ramar för att skapa struktur och rutiner.

När det kommer till vem som har rätt att vara delaktig spelade åldern ingen roll inom barnskyddet. Det strävas efter att se och höra alla barn som har ett språk och det krävs ett spelöga kring avgörandet om vem som är kapabel till att vara delaktig och vilken typ av delaktighet som är möjlig.

Förutsättningarna för att göra barnen delaktiga påverkas i hög grad av överbelastningen inom barnskyddet. Det önskas mera tid för att bygga upp klientrelationen med barnen och ett mindre antal klienter åt gången. Inom barnomsorgen påverkas förutsättningarna av att dagsprogrammet ofta är fullspäckt och att barnen får mycket serverat då arbetet lätt börjar ske per automatik. Idag är daghemsgrupperna även stora och det blir då svårt att få alla barnen involverade och delaktiga. Förutsättningar för delaktighet kräver också av barnträdgårdslärarna att kunna erbjuda intressanta och utmanande aktiviteter som passar barnens intresse och förmågor.

Professionellas syn på barns delaktighet är att barn ska få vara delaktiga men att det inte alltid är så lätt att genomföra i praktiken. Tittar man på Shiers delaktighetsmodell kan det utifrån respondenternas svar utläsas att på det sätt de arbetar på uppnår nivå fyra (se Shier, 2001, s. 110.) De lyssnar på barnen, barnen får stöd i att uttrycka sina åsikter och synpunkter och dessa beaktas sedan samt att barnen involveras i beslutsfattande processer. Att uppnå nivå fem är svårt då det innebär att barnet delar makten och ansvaret med vuxna. För stort ansvar kan inte läggas på barnet, det är viktigt att komma ihåg.

Generellt sett kan delaktighet beskrivas som en situation där barnets synpunkter och åsikter hörs och där barnets åsikt aktivt beaktas i beslutsprocessen (jfr Pajulammi, 2014, s. 142.) Detta betyder i praktiken att se barnet, lyssna på barnet och faktiskt låta barnet komma till tals. Inom barnskyddet handlar det mycket om att bygga upp en relation med barnet och skapa en trygg miljö. Barnen som barnskyddsklienter saknar i många fall en trygghet. Det är synd att denna uppbyggingsfas kan bli lidande då tiden inte alltid finns till för en hur lång process som helst, speciellt då det kan ta längre för en del att våga öppna sig. Som socialarbetare har man också bara sig själv som verktyg i sitt arbete därför påverkas också barnens delaktighet mycket av socialarbetarens egna syn- och arbetssätt. Jag tänker att här är personkemin mellan socialarbetaren och barnet en viktig del. Socialarbetaren behöver kunna läsa av barnet och hitta det lämpligaste sättet att arbeta med just det barnet och skapa ett förtroende. Trots att barns delaktighet i stor grad är beroende av vuxnas och professionellas synsätt samt villighet att bjuda in barn att vara delaktiga framkom det även i resultatet vikten av de interna förutsättningarna, barnets egen villighet att vara delaktig (se Bülow, Persson Thunqvist & Sandén, 2012, s. 32; Molin, 2004, s. 78.)

De socialarbetare som jag har intervjuat ser barnets delaktighet som en självklar del i arbetsprocessen men att det ibland kan vara svårt samt att man alltid kan förbättras och utvecklas. Enligt socialarbetare går det alltid att förbättra gällande att beakta barns delaktighet. Det tolkar jag som att de är villiga att förbättra sitt egna arbetssätt och inte bli för bekväma och fortsätta i samma spår. Socialarbetarna stöder barns delaktighet inom barnskyddet genom att låta barnet ta del av processen och ge information åt barnet samt att se och höra barnet. Delaktigheten antydde ändå inte innebära att det blir så som barnet vill men att barnets åsikter ändå beaktas. Detta

bekräftar de olika innebörderna och nivåer av delaktighet som framkom i teorin (jfr Percy-Smith och Thomas, 2010).

Att barns delaktighet skulle vara förknippat som ett rättsligt fenomen och att barns rätt att delta ofta är förstådd som en regelbaserad juridisk rättsregel (se Pajulammi, 2014) fick jag inte uppfattningen av utifrån mina respondenters svar. Ålder tycktes inte heller spela någon roll inom barnskyddet kring vem som hörs och inte. Det handlade mera om vem som har ett språk att uttrycka sig med och deras utvecklingsnivå. Åldern ger heller ingen möjlighet att utesluta rätten att bli hörd (se Institutet för hälsa och välfärd, 2016; Hotari, m.fl., 2009).

Även inom småbarnspedagogiken har de professionellas förhållningssätt till barns inflytande och delaktighet en avgörande roll (jfr. Karlsson, 2014). Det är upp till personalen att skapa en omgivning där barnen tillåts komma till tals. Detta kräver ett intresse och förmåga av barnträdgårdslärarna att läsa av barnen och kunna med hjälp av barnens medverkan planera verksamheten (jfr Arnér, 2009). Barnen ansågs ändå behöva gränser och ramar för att skapa struktur och rutiner i verksamheten. Dagens barngrupper är stora, dagarna ska inrymma mycket och mycket går på rutin, utrymmena är begränsade och eftersom delaktighet kan betyda olika för alla kan det bli svårt att göra alla delaktiga. Jag tycker ändå att barnträdgårdslärarna försökte få barnen delaktiga i verksamheten genom att de till exempel får alternativ att välja mellan och fungera som hjälprea vid matsituationen. Till sin hjälp att främja och säkerställa delaktigheten har barnträdgårdslärarna Grunderna för planen för småbarnspedagogik (se Utbildningsstyrelsen, 2018).

Här tänker jag också att det är viktigt inom arbetsteam att vara överens om hur man ska arbeta för att göra barnen delaktiga i verksamheten. Det är även viktigt att regelbundet reflektera över sitt arbetssätt och utvärdera om barnen faktiskt är delaktiga och hur delaktiga de får vara för att undvika att arbetet börjar ske på rutin och barnen får saker och ting serverade. Det utvecklar inte barnets förmågor och att inte få känna sig delaktig påverkar också barnets välbefinnande som innefattar ett meningsfullt levnadssätt (se Nygård, 2013, s. 59-60.)

Enligt avhandlingens resultat tolkar jag att de professionella jag intervjuat ser barn utifrån ett barns perspektiv, där barnets egna erfarenheter, uppfattningar, åsikter, föreställningar och tankar ligger som grund för hur barnet uppfattar sin omvärld, att det är barnen som är källan till den kunskap som berör dem själva (jfr t.ex. Johansson & Pramling Samuelsson, 2003). Alla respondenter tycks också arbeta utifrån ett barncentrerat arbetssätt i den mån det är möjligt och hålla barnets åsikter och önskemål samt barnet överlag i centrum (t.ex. Taskinen 2007).

Välbefinnande och delaktighet hänger ihop genom att delaktighet anses ge ett mera meningsfullt levnadssätt och öka välbefinnandet och kärnan i kapabilitetsteorin är att man ser vad människor kan vara eller kan göra, med deras kapabilitet. Det är precis det barns delaktighet handlar om. Att se dem som sociala aktörer, källan till kunskapen som berör dem själva samt kapabla till vara delaktiga.

Brister i avhandlingen som kan vara värt att nämna är att respondentantalet kunde varit jämnt. Det var svårt att få tag på respondenter och jag är tacksam över de respondenter jag fick tag på och som var villiga att ställa upp på intervju. En begränsning med avhandlingen är att den är genomförd på ett geografiskt litet område. Det skulle ha varit intressant att göra undersökningen på ett större område men på grund av tidsbrist och för att arbetet inte skulle bli för omfattande och tidskrävande behövdes det geografiskt avgränsas. Det hade också varit mera optimalt att koncentrera sig på enbart ett av verksamhetsområdena men för att få ihop ett rimligt antal respondenter behövde jag utföra studien på två verksamhetsområden. Det kan också vara bra att ha i åtanke att den ena intervjun som inte gjordes individuellt kunde ha givit annorlunda svar om den skett individuellt.

Som förslag på framtida studier kring ämnet barns delaktighet tycker jag att det vore intressant att även göra observationer som tillägg till intervjuerna, för att se om de professionella faktiskt arbetar så som de beskriver. Ett annat förslag vore att göra en liknande studie men över ett bredare geografiskt plan. Man kunde studera ifall det finns skillnader i hur resurserna ser ut, hur man tänker och arbetar i till exempel orter som befinner sig långt ifrån varandra, eftersom det mycket är upp till de professionella själva hur de lägger upp sitt arbete

Källförteckning

Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Arnér, E. & Sollerman, S. (2013). *Kan barn förstå vad demokrati är? - inspiration och utveckling i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Babic, B.; Graf, G. & G. Castro, O. (2010). The Capability Approach as a framework for the evaluation of child and youth. *European Journal of Social Work*, 13(3), s. 409-413.

Barnskyddslagen (417/2007). Hämtad 27 april, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417>

Bell, J. (2006). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.

Bulow, P.; Persson Thunqvist, D. & Sandén, I. (2012). *Delaktighetens praktik - Det professionella samtalets villkor och möjligheter*. Malmö: Gleerup.

Börjeson, B. & Börjeson, M. (2015). *Förstå socialt arbete*. Stockholm: Liber.

Ervast, S.-A. & Tulensalo, H. (2006). *Sosiaalityötä lapsen kanssa. Lapsikeskeisen tilanearvion kehittämisestä*. Helsinki: SOCCOAn ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja 8.

Eskel, P. & Marttila, M. (2013). Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa P. Marjanen; & M. Marttila, *Pienten piirissä - yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinille* (s. 75-92). Juva: PS - kustannus.

Gillham, B. (2008). *Forskningsintervjun: Tekniker och genomförande*. Lund: Studentlitteratur.

Grundlagen (731/1999). Hämtad 27 april, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>

Heinonen, H. (2007). *Kohti syvempää ymmärrystä sosiaalityössä. Tutkiva ja arvioiva työote sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä*. Hämtad 15 januari 2019, från http://www.socca.fi/files/72/Tutkiva_arvioiva_työote_sosiaalityöntekijöiden_jasentamana.pdf

Hotari, K.-E.; Oranen, M. & Pösö, T. (2009). *Lastensuojelun ytimissä*. Helsingfors: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Imms, C. & Granlund, M. 2014, Participation: Are we there yet..., *Australian Occupational Therapy Journal*, vol. 61, s. 291-292.

Institutet för hälsa och välfärd. (2016). *Lastensuojelun käsikirja*. Hämtad 22 januari, från <https://thl.fi/sv/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastenosallisuus#otsikko2>

Isola, A.-M.; Kaartinen, H.; Leemann, L.; Lääperi, R.; Schneider, T.; Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehitys rakentamassa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Iwarsson, P. (2013). *Samtal med barn och ungdomar*. Stockholm: GOTHIA Fortbildning.

Jacobsen, I. (2007). *Förståelse, beskrivning och förklaring: introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Jans, M. (2004). Children as citizens- Towards a contemporary notion of child participation, *SAGE Publications*. London, Thousand Oaks and New Delhi, Vol. 11 (1), s. 27–44.

Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod: Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur

Johannesen, N. & Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet och inflytande - några perspektiv*. Stockholm: Liber.

Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2003). Barns perspektiv och barnperspektiv i pedagogisk forskning och praxis. *Pedagogisk forskning i Sverige*, (1-2), s. 1-5.

Karlsson, R. (2014). *Demokrati i förskolan - fokus på barns samspel*. Stockholm: Liber.

Kishida, Y. & Kemp, C. (2010). 'Training Staff to Measure the Engagement of Children with Disabilities in Inclusive Childcare Centres', *International Journal Of Disability, Development & Education*, 57(1), s. 21–41

Koivula, M. Siippainen, A. Eerola-Pennanen, P. *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino.

Kvale, S.; & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lantz, A. (u.å.). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Lapsiasia. (u.å.). *Lapsiasia*. Hämtad 26 april 2019, från www.lapsiasia.fi/sv/lapsenoikeudet/

Larsen, A. (2009). *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups.

Lastensuojelun keskusliitto. (u.å.). *Lasten osallistumisen etiikka - Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä*. Hämtad 5 februari 2019, från https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelukeskusliitto/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf

Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. (2016). Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(5), s. 586-594.

Meeuwisse, A. & Swärd, H. (2011). Socialt arbete och socialt kapital - en historia med komplikationer. I B. Starrin & R. Rønning (red.), *Socialt kapital - i ett välfärdsperspektiv* (s. 75-88). Malmö: Liber.

- Molin, M. (2004). *Delaktighet inom handikappområdet – en begreppsanalys. Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Muukkonen, T. (2008). *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 17*.
- Nationalencyklopedin (u.å.). *Delaktighet*. Hämtad 26 april 2019, från http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/delaktighet?i_h_word=delaktighet
- Nationalencyklopedin (u.å.). *Inflytande*. Hämtad 26 april 2019, från <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/inflytande>
- Nivala, E. & Ryyänen, S. (2013). Kohti Sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakausikirja*, vol. 14. s. 25–26. Hämtad 8 oktober 2018, från <http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyyn%C3%A4nen2013.pdf>
- Nygård, M. (2013). *Socialpolitik i Norden: En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Närhi, K.; Kokkonen, T. & Matthies, A.-L. (2014). Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus*, 22 (3), s. 227-244.
- Oranen, M. (2008). *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Pajulammi, H. (2014). *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Helsingfors: Talentum.
- Percy-Smith, B. & Thomas, N. (2010). *A handbook of children and young people's participation: Perspectives from theory and practice*. London: Routledge.
- Phillips, T. (2013). *Socialt arbete*. Malmö: Gleerups.
- Pramling Samuelsson, I.; Sommer, D. & Hundeide, K. (2011). *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Stockholm: Liber.
- Robeyns, I. (2005). The Capability Approach: a theoretical survey. *Journal of Human Development*, 6(1), s. 93-114.
- Räty, T. (2010). *Lastensuojelulaki - käytäntö ja soveltaminen*. Helsingfors: Edita.

Ryen, A. (2004). *Kvalitativ intervju - från vetenskapsteori till fältstudie*. Malmö: Liber.

Sen, A. (2005). Human Rights and Capability Approachs. *Journal of Human Development*, 6(2), s. 151-166.

Shier, H. (2001). Pathways to participation: openings, opportunities and obligation. *Children & Society*, 15, s. 107-117.

Social- och hälsovårdsministeriet. (u.å.). *Socialtjänster*. Hämtat 24 oktober 2018, från www.stm.fi/sv/socialarbete

Talentia rf. (2014). *Vardagen, värden, livet, etiken. Etiska regler för yrkesmänniskor inom socialbranschen*. Hämtad 26 oktober 2018, från www.asiantuntijanpaivat.fi/files/3673/Pa_svenska_net_eettinenopas_14.pdf

Taskinen, S. (2007). *Barnskyddslag (417/2007): tillämpningsguide*. Helsingfors: Stakes.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. (2013), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Vanda: Hansaprint Oy.

Utbildningsstyrelsen (2018) Hämtad 8 april 2019, från https://www.oph.fi/download/195246_Grunderna_for_planen_for_smabarnspedagogik_2018.pdf

Bilaga 1

Intervjuguide 1 (Socialarbetare)

1. Hur skulle du definiera delaktighet?
2. Hur ser barns delaktighet ut i praktiken?
  - Vad innebär det?
  - På vilket sätt jobbas det för att göra barnen delaktiga?
  - Vilka metoder används?
3. Det är från 12 års ålder som ett barn juridiskt sett ska höras samtidigt som det sägs att alla barn har rätt att bli hörda och vara delaktiga. Hur fungerar det i praktiken?
4. Hur ser förutsättningarna och resurserna ut att arbeta enligt principen att göra barn delaktiga?

Intervjuguide 2 (Barnträdgårdslärare)

1. Hur skulle du definiera delaktighet?
2. Hur ser barns delaktighet ut i praktiken?
  - Vad innebär det?
  - På vilket sätt jobbas det för att göra barnen delaktiga?
  - Vilka metoder används?
3. Hur ser förutsättningarna och resurserna ut att arbeta enligt principen att göra barn delaktiga?